

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

Бульбах Оксана Олексіївна

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА
«ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Студентки II курсу
групи Ф.м.-91а

(підпис)

О. О. Бульбах

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ О. О. Бульбах
(підпис)

Керівник к.е.н., доцент

(підпис)

Я. М. Кривич

РЕФЕРАТ

кваліфікаційної роботи магістра
на тему «Оцінка кредитоспроможності підприємства»
студентки Бульбах Оксани Олексіївни

В умовах сьогодення кредитоспроможність є надзвичайно важливою характеристикою фінансово-економічної діяльності підприємства. Висока кредитоспроможність надає суб'єкту господарювання ряд привілеїв перед підприємствами такого ж профілю щодо залучення інвестицій, вибору постачальників, підборі кваліфікованих кадрів та безумовно отримання кредитів. Таке підприємство має змогу точно в строк сплачувати податки до бюджету, внески до соціальних фондів, заробітну плату працівникам, дивіденди акціонерам та може гарантувати своєчасне повернення кредитів та відсотків за них банку, тож не має проблем у відносинах з державою та суспільством.

Метою роботи є висвітлення теоретичних та практичних аспектів оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання як основної характеристики фінансово-економічної діяльності підприємства для кредиторів – банківських установ.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є кредитоспроможність підприємства.

Предмет кваліфікаційної роботи – теоретичні, методологічні та практичні проблеми, пов'язані з аналізом та оцінкою кредитоспроможності суб'єкта господарювання.

Для досягнення поставленої мети було використано наступні методи дослідження: методи теоретичного узагальнення, діалектичний аналіз, синтез, групування та порівняння, системний метод, графічний метод, методи фінансового аналізу та інше.

Теоретико-методологічною базою при написанні кваліфікаційної роботи є законодавчі акти у сфері регулювання кредитної діяльності банків, навчальні підручники, наукові публікації з обраної тематики, монографічні дослідження, періодична економічна література.

Основний результат роботи полягає у тому, що проведений аналіз надав змогу з'ясувати недоліки в методиках оцінки кредитоспроможності позичальника, що використовуються різними банками, тому розроблення рекомендацій щодо покращення якості такої оцінки є обґрунтованими та підтвердженими за допомогою розрахунків.

Ключові слова: кредитоспроможність, методи оцінки кредитоспроможності, позичальник – юридична особа, оцінка кредитоспроможності, показники оцінки, кредитний портфель банку.

Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 43 сторінках, з яких список використаних джерел із 51 найменувань. Робота містить 16 таблиць, 11 рисунків, а також 4 додатків.

Рік захисту роботи – 2020 рік

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут бізнес-технологій «УАБС»
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

_____ (науко
вий ступінь, учене звання)

_____ (підпис) _____ (ініціали, прізвище)
«__» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
студенту II курсу групи Ф.м.-91а

Бульбах Оксани Олексіївни

1. Тема роботи «Оцінка кредитоспроможності підприємства».
Затверджена наказом по СумДУ № 1843-III від «01» грудня 2020 року.
2. Термін подання студентом закінченої роботи «12» грудня 2020 року.
3. Мета кваліфікаційної роботи: висвітлення теоретичних та практичних аспектів оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання як основної характеристики фінансово-економічної діяльності підприємства для кредиторів – банківських установ.
4. Об'єкт дослідження: кредитоспроможність підприємства.
5. Предмет дослідження: теоретичні, методологічні та практичні проблеми, пов'язані з аналізом та оцінкою кредитоспроможності суб'єкта господарювання.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах: законодавчих актів у сфері регулювання кредитної діяльності банків, навчальних підручниках, наукових публікаціях з обраної тематики, монографічних дослідженнях, періодичній економічній й літературі.
7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
1.	Теоретичні аспекти оцінки кредитоспроможності юридичної особи	07.12.2020
2.	Напрямки удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальників банку	09.12.2020

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:
У розділі 1 необхідно дослідити економічну сутність поняття «кредитоспроможність»; надати характеристику сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника банківськими установами, систематизувати їх переваги і недоліки; дослідити фактори впливу на ступінь кредитоспроможності позичальника.

У розділі 2 здійснити аналіз кредитного портфелю вітчизняних банків, розглянути проблемні аспекти оцінювання кредитоспроможності позичальників комерційними банками України, розробити шляхи удосконалення оцінки кредитоспроможності підприємства в сучасних умовах.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1			
2			

9. Дата видачі завдання: «16» вересня 2020 року

Керівник кваліфікаційної роботи _____

Я. М. Кривич

Завдання до виконання одержав _____

О. О. Бульбах

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень, умовних познач, одиниць і термінів.....	7
Вступ.....	8
1 Теоретичні аспекти оцінки кредитоспроможності юридичної особи	11
1.1 Економічна сутність кредитоспроможності підприємства	11
1.2 Характеристика сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника банківськими установами.	16
1.3 Фактори впливу на ступінь кредитоспроможності позичальника.....	23
2 Напрямки удосконалення механізму оцінки кредитоспроможності позичальників банку	28
2.1 Аналіз кредитного портфелю вітчизняних банків.....	28
2.2 Удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника.	36
2.3 Апробація вдосконаленої методики АТ «Сбербанк» на прикладі підприємства.....	49
Висновки	54
Список використаних джерел	57
Додаток А Визначення поняття кредитоспроможність	62
Додаток Б Показники оцінки кредитоспроможності.....	64
Додаток В Методи оцінки кредитоспроможності	65
Додаток Г Баланс (Звіт про фінансовий стан) ТОВ «СУМИ-АТЛАНТ»	68
Додаток Д Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) ТОВ «СУМИ-АТЛАНТ»	71

**ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ, УМОВНИХ ПОЗНАК,
ОДИНИЦЬ І ТЕРМІНІВ**

- К₁ – Коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- К₂ – Коефіцієнт покриття (Проміжний коефіцієнт покриття);
- К₃ – Коефіцієнт поточної ліквідності;
- К₄ – Коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів;
- К₅ – Рентабельність продажів;
- К₆ – Норма чистого прибутку (Коефіцієнт чистого прибутку);
- К₇ – Рентабельність сукупного капіталу (Коефіцієнт рентабельності власного капіталу).

ВСТУП

В умовах сьогодення все більш актуальним стає питання отримання суб'єктом господарювання додаткових фінансових ресурсів. Підприємства у процесі ведення господарської діяльності дедалі частіше зазнають потреби у залученні коштів з метою створення умови для збільшення прибутку через оновлення основних засобів, реструктуризації виробництва, розширення асортименту продукції та підвищення її якості. Саме з цієї причини вони вдаються до залучення позикових фінансових ресурсів у вигляді кредитів.

Для отримання кредиту підприємство вивчається банківською установою зокрема в питанні фінансового стану та проводиться оцінка кредитоспроможності.

Оцінка кредитоспроможності здійснюється з метою уникнення кредитних ризиків від неповернення кредиту для банківської установи та отримання кредиту на найбільш вигідних умовах для підприємства-позичальника. Саме від результатів такої оцінки залежить рішення про надання підприємству кредиту та про можливий обсяг цієї позики.

В сучасних умовах кредитоспроможність є надзвичайно важливою характеристикою фінансово-економічної діяльності підприємства. Висока кредитоспроможність надає суб'єкту господарювання ряд привілеїв перед підприємствами такого ж профілю щодо залучення інвестицій, вибору постачальників, підборі кваліфікованих кадрів та безумовно отримання кредитів. Таке підприємство має змогу точно в строк сплачувати податки до бюджету, внески до соціальних фондів, заробітну плату працівникам, дивіденди акціонерам та може гарантувати своєчасне повернення кредитів та відсотків за них банку, тож не має проблем у відносинах з державою та суспільством.

Таким чином, метою роботи є висвітлення теоретичних та практичних аспектів оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання як основної характеристики фінансово-економічної діяльності підприємства для кредиторів – банківських установ.

Завданнями даної роботи є:

- з'ясувати сутність кредитоспроможності підприємства, її значення та необхідність оцінки;
- проаналізувати методи оцінки кредитоспроможності позичальника банківськими установами;
- розглянути чинники, що впливають на рівень кредитоспроможності підприємства;
- здійснити аналіз кредитного портфелю комерційних банків України;
- дослідити практичне застосування методик різними банками на прикладі АТ «Сбербанк» та АТ «Ощадбанк»;
- розробити рекомендації щодо удосконалення розглянутої методики, що застосовує АТ «Сбербанк»;
- аргументувати доцільність використання запропонованого удосконалення, провівши розрахунки на прикладі ТОВ «Суми-Атлант».

Об'єктом дослідження є кредитоспроможність підприємства.

Предмет дослідження – теоретичні, методологічні та практичні проблеми, пов'язані з аналізом та оцінкою кредитоспроможності суб'єкта господарювання.

Методи та прийоми, що використовувалися у процесі дослідження: методи теоретичного узагальнення, діалектичний аналіз, синтез, системний метод, групування та порівняння, графічний метод, методи фінансового аналізу та інше.

Питання оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи є досить актуальним на сьогодні. Саме тому йому приділяють багато уваги науковці, наприклад, О. Терещенко, Б. Герасимов, В. В. Галасюк, О. А. Зінченко, О. Вовчак, А. Гідулян, О. В. Калачиков, О. В. Неволіна, Ю. В. Бондаренко, А. Б. Мошенський, О. Петрук, О. Остафіль, В. П. Кравченко, В. В. Бордюг, Т. Андрушків, Г. І. Берегова та інших. Інформаційну базу дослідження склали законодавчі акти у сфері регулювання кредитної діяльності банків, навчальні підручники, наукові публікації з обраної тематики, монографічні дослідження, періодична економічна література.

Основний результат роботи полягає у тому, що проведений аналіз надав

змогу з'ясувати недоліки в методиках оцінки кредитоспроможності позичальника, що використовуються різними банками, тому розроблення рекомендацій щодо покращення якості такої оцінки є обґрунтованими та підтвердженими за допомогою розрахунків.

1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

1.1 Економічна сутність кредитоспроможності підприємства

Ефективність виробництва та обсяг отриманого прибутку безпосередньо залежить від наявних ресурсів, у тому числі фінансових. У наш час ведення господарської діяльності майже неможливе без залучення позикових коштів. Для фінансування розвитку та розширення виробництва, оновлення основних фондів, залучення висококваліфікованих працівників підприємствам часто не вистачає власних ресурсів, тому вони звертаються до банківських установ з метою отримання кредиту.

До укладання кредитного договору банк з'ясовує персональні якості позичальника, а також вивчає фінансовий стан, ліквідність його балансу, ефективність виробництва та використання наявного основного й оборотного капіталу. Крім того, базовим елементом такого аналізу позичальника є оцінка його кредитоспроможності. Результат цієї оцінки впливає на рішення банку стосовно можливості та умов позики, тому для підприємства-позичальника є надзвичайно важливим мати високий рівень кредитоспроможності та отримати найвигідніші умови кредитування.

Дослідження банком кредитоспроможності позичальника зводиться до визначення здатності та готовності підприємства-позичальника повернути позику відповідно до умов кредитної угоди [1].

Як показує аналіз вітчизняних та іноземних економічних джерел наразі не визначено єдиної загальноприйнятої системи показників, які б надали повну та вичерпну характеристику підприємства-позичальника у питанні фінансового стану, ділової репутації, якості управління та кредитної історії. Так само в економічній літературі не існує єдиного підходу до визначення поняття кредитоспроможності.

Здійснений нами аналіз наукової літератури дозволив систематизувати підходи до визначення поняття «кредитоспроможність». Зокрема, можна виділити наступні (табл. А.1, додатку А):

– як система умов (Б. Герасимов [2], Ю.В. Бондаренко [3], І.О. Бланк [4], Я. Соколов [5]);

– як здатність своєчасно та повною мірою розрахуватися за зобов'язаннями (О. Петрук [6], О. Вовчак, Н. Меда [7], Г.І. Берегова [8], У. Владичин [9], В. Вовк [10], А.П. Градов [11], О.І. Лаврушин [12], В.Д. Лагутін [13], С. Фролов [14], А. Шеремет [15]);

– як наявність передумов у позичальника отримати і повернути кредит (Національний банк України [16], В. Колесников [17], О. Кириченко [18], А. Загородній [19], Б. Райсберг [20], С.М. Ільясов [21], Т. Кияк [22], Р. Дякова [23]);

– як спроможність позичальника розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями (В. Галасюк [24], О. Зінченко, С. Святенко, В. Марчукова [25], О.І. Поєздник [26]);

– як спроможність до здійснення кредитної угоди (А. Гідулян [27], Л.О. Примостка [28], М. Сахарова [29], В. Хрестинин [30]).

Як бачимо, з позиції кредитора, а саме банківської установи, визначення зводяться до того, що кредитоспроможність є здатністю позичальника – фізичної або юридичної особи, виконувати свої зобов'язання по сплаті кредитів та відсотків за ними.

Недостатньо точно відображає суть явища і положення про спроможність повертати "капітал" чи "кредит" – позичальник має бути здатним не лише повернути "капітал" чи "кредит", а й заплатити за користування ним. Тобто, найбільшою мірою відповідає формулювання "розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями", адже вони передбачають і повернення кредиту, і виплату відсотків, і інші зобов'язання позичальника. Крім того слід враховувати і термін повернення кредиту, тобто не абстрактну "своєчасність", а "визначений кредитною угодою" строк [31].

Але, як відомо, свої зобов'язання підприємство може погашати різними видами активів – грошовими коштами, готовою продукцією, товарами тощо. Здатність підприємства виконувати зобов'язання характеризується його платоспроможністю. Тому виникає питання щодо різниці між цими поняттями. Існує істотна відмінність у тому, що кредитні зобов'язання позичальника перед банком, на відміну від інших, мають погашатися виключно грошовими коштами. Тож для банку, який надає кредит, важливо, щоб позичальник був не лише платоспроможним, а й кредитоспроможним [2].

Враховуючи усе вище викладене можемо зазначити, що найкраще висвітлює сутність поняття «кредитоспроможність» визначення: кредитоспроможність – це спроможність позичальника в повному обсязі і у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами.

Також зазначимо, що деякі грошові потоки позичальника-підприємства не можуть бути розглянуті банком як можливе джерело погашення боргу за кредитом. У такому разі варто брати до уваги лише ті грошові потоки, які характеризуватимуться регулярністю у майбутньому (відкидаються грошові потоки випадкового характеру). Тобто, потенційним джерелом погашення кредитної заборгованості виступають потоки грошових коштів, які виникають в результаті звичайної діяльності, а не такі, що утворюються внаслідок надзвичайних подій [32].

Крім того зазначимо, що кредитоспроможність в деякій мірі є результатом економічної діяльності підприємства і характеризує ефективність управління власними фінансовими ресурсами, раціональність використання та доцільність поєднання власних і позикових коштів.

Таким чином, можна говорити, що кредитоспроможність – це спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначений кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності [16]. Дане визначення найбільш розгорнуто характеризує сутність

поняття «кредитоспроможність». Важливість його практичного застосування полягає у визначенні сутності та направленості процесу аналізу кредитоспроможності позичальника.

У науковій літературі прийнято класифікувати кредитоспроможності позичальника за наступними ознаками:

- термін позики;
- статус кредитора;
- національна приналежність позичальника;
- статус позичальника;
- масштаб діяльності позичальника;
- галузева приналежність позичальника [33].

На рисунку 1.1 подано класифікацію кредитоспроможності позичальника за вищевказаними ознаками.

Як зазначалося раніше, оцінка кредитоспроможності є важливим процесом не лише для банківських установ, а й для самого підприємства, яке має необхідність у кредитуванні. Так, провівши аналіз кредитоспроможності, суб'єкт господарювання має можливість звернути увагу на проблемні моменти та усунути їх з метою отримання більш вигідних умов кредитної угоди. Проте, для проведення аналізу важливо не лише розуміти сутність поняття «кредитоспроможність», а й з'ясувати базові показники проведення оцінки кредитоспроможності, які за характером походження можна поділити на кількісні та якісні (рис. Б.1, додатку Б).

Надано стисло характеристику окремим з виділених на рис. Б.1 показників оцінки кредитоспроможності.

Репутація позичальника включає кваліфікацію та здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни, тощо.

Оцінка продукції, яка випускається, наявність замовлень на її реалізацію, характер послуг, що надаються (конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках, попит на продукцію та послуги, обсяги експорту, ступінь залежності попиту на продукцію від сезонності та ін.).

Рисунок 1.1 – Класифікація кредитоспроможності (складено авторкою на основі робіт [3], [21], [24], [34])

Оцінка економічної кон'юнктури позичальника полягає в оцінці перспективи розвитку позичальника, наявності або потенційної можливості джерел для фінансування та капіталовкладень.

Оцінка ринкової кон'юнктури базується на оцінці перспективи розвитку ринку даного товару чи послуги, позиціонування товару чи послуги позичальника, темпи зростання ринку, сезонність та інші фактори, що впливають на його розвиток, тощо.

Зауважимо, що до аналізу фінансового стану додається аналіз потоків грошових коштів, а саме визначення чистого сальдо різних надходжень і видатків

підприємства за певний проміжок часу. Іншими словами проводиться зіставлення припливу (прибуток, амортизація, створення резервів майбутніх витрат, вивільнення коштів, зростання кредиторської заборгованості, збільшення інших пасивів, отримання нових позик, збільшення акціонерного капіталу) і відпливу (додаткові вкладення коштів, скорочення кредиторської заборгованості, зменшення інших пасивів, відплив акціонерного капіталу, фінансові витрати, погашення позик) коштів. Таким чином, кредитоспроможним є підприємство, яке має стале (не менше трьох років) переважання припливу коштів над відпливом [35].

1.2 Характеристика сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника банківськими установами.

У сучасних умовах аналіз та оцінка кредитоспроможності підприємства є надзвичайно важливим пунктом в дослідженні банком фінансового стану позичальника та визначенні його надійності перед підписанням кредитного договору з метою зменшення ризиків неповернення кредиту чи не сплати відсотків за ним. З цієї причини розробляються різні методики оцінки кредитоспроможності, проте єдиного підходу досі не визначено. Така ситуація обумовлена з одного боку великою кількістю та різноманітністю визначень сутності кредитоспроможності, а з іншого – складністю самої її оцінки.

Кожна з методик здійснення оцінки кредитоспроможності підприємства повинна включати види аналізу, що наведені на рисунку 1.3.

Аналіз науково-методичної літератури з зазначеного питання показав, що наразі найбільш використовуваними методами оцінки кредитоспроможності позичальника є наступні:

- метод фінансових коефіцієнтів;
- метод грошових потоків;
- метод рейтингових оцінок;

- експертний метод;
- метод дискримінантних показників;
- модель Альтмана, Чессера, Бівера.

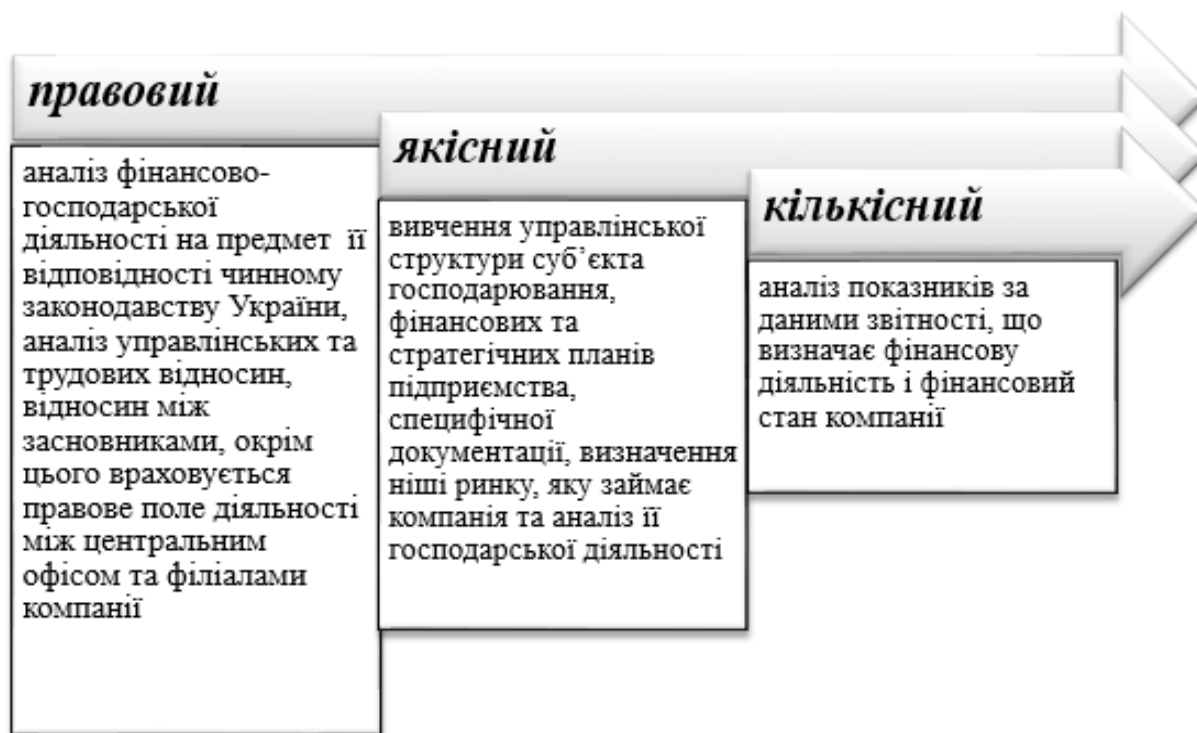

Рисунок 1.3 – Види аналізу, що входять до методик оцінки кредитоспроможності [36]

Метод фінансових коефіцієнтів полягає у підборі показників оцінки, що є найбільш оптимальними для конкретного позичальника, та їх нормативних значень і аналізі цих коефіцієнтів в динаміці, порівнюючи з середнім значенням в межах галузі або по аналогічних підприємствах.

Метод грошових потоків передбачає аналіз обороту коштів підприємства за певний період. Таке дослідження дає можливість з'ясувати чи здатне підприємство забезпечити погашення боргів власними ресурсами. Тобто мета методу – оцінка здатності підприємства в установленій строк та в необхідному обсязі акумулювати грошові кошти. Для проведення розрахунків виокремлюють вхідні та вихідні потоки грошових коштів. Так, вхідні потоки формуються з доходів від усіх видів діяльності, а вихідні – з відповідних витрат. Якщо вхідні грошові потоки за своїми

розмірами перевищують вихідні, то такий грошовий потік називають додатним, а якщо вихідні грошові потоки за своєю абсолютною величиною перевищують вхідні – від’ємним. Від’ємний грошовий потік свідчить про відплив грошових ресурсів з підприємства [37].

Метод рейтингових оцінок надає можливість проаналізувати ліквідність оборотних активів, оцінити фінансовий стан підприємства, з’ясувати межі зниження обсягу прибутку, в яких здійснюється погашення боргу за кредитом.

Після проведення розрахунків, банківська установа розміщує підприємства, що аналізуються, за рейтингом по класам. Характеристика класів рейтингової оцінки подано в Додатку А, таблиця А.2.

За допомогою експертного методу визначають такі критерії оцінки кредитоспроможності підприємства як репутація, надійність, прогнозована кон’юнктура ринку, де проводить діяльність підприємство, прогнозована платоспроможність. Проте, для достовірності та об’єктивності отриманих результатів необхідно залучати кілька експертів, оскільки основу методу становлять суб’єктивні оцінки та інтуїтивні прийоми конкретних експертів. Крім того, недоліком методу є те, що при проведенні аналізу не здійснюється аналіз фінансового стану підприємства, а це не дає змогу сформулювати такі умови кредитування, що будуть співпадати з можливостями підприємства-позичальника.

Метод дискримінантних показників. Базуючись на ряді визначених коефіцієнтів оцінюється синтетичним чином економічна ситуація боржника з точки зору його життєздатності та безперервності господарської діяльності протягом короткого проміжку часу. Дані показники у цьому випадку визначають за результатами розрахунків згідно з технікою дискримінантного аналізу.

Метод дискримінантних показників передбачає застосування формули (1.1) для розрахунку інтегрального показника фінансового стану підприємства:

$$Z = a_1 \cdot K_1 + a_2 \cdot K_2 + \dots + a_n \cdot K_n - a_0, \quad (1.1)$$

де Z – базовий інтегральний показник фінансового стану боржника – юридичної особи;

K_1, K_2, \dots, K_n – фінансові коефіцієнти, що розраховуються на базі фінансової звітності боржника (наведені в табл. 1.1);

a_1, a_2, \dots, a_n – параметри, що визначаються з урахуванням вагомості та розрядності фінансових коефіцієнтів на підставі даних фінансової звітності боржників – юридичних осіб;

a_0 – вільний член дискримінантної моделі [34].

При множинному дискримінантному аналізі використовується дискримінантна функція (Z), яка враховує коефіцієнти регресії та фактори, що показують фінансовий стан боржника, в тому числі фінансові показники, що наведені в таблиці 1.1. Коефіцієнти регресії розраховуються за вибіркою підприємств, які вже збанкрутілі, чи вижили останнім часом. Якщо Z – оцінка підприємства знаходиться ближче до показника середньої фірми – банкрута, то за умови подальшого погіршення її фінансового стану вона збанкрутує. Складність полягає в тому, що не завжди можна знайти достатню кількість збанкрутілих підприємств однієї галузі для розрахунку коефіцієнта регресії.

Таблиця 1.1 – Фінансові коефіцієнти, що розраховуються на базі фінансової звітності позичальника для застосування методу дискримінантних показників (складено авторкою на основі робіт [15], [38])

Назва показника	Розрахунок показника	Нормативне значення
Оцінка ліквідності та платоспроможності		
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	$\frac{\text{Грошові кошти та їх еквіваленти}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$\geq 0,2$
Коефіцієнт поточної ліквідності	$\frac{\text{Оборотні активи} - \text{Запаси}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$\geq 0,5$
Коефіцієнт загальної ліквідності	$\frac{\text{Оборотні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$\geq 2,0$
Оцінка фінансового стану		
Коефіцієнт маневреності власних коштів	$\frac{\text{Власний капітал} - \text{Необоротні активи}}{\text{Власний капітал}}$	$\geq 0,5$
Коефіцієнт незалежності	$\frac{\text{Власний капітал і резерви}}{\text{Сумарні активи}}$	$\geq 0,5$

Продовження табл. 1.1

Назва показника	Розрахунок показника	Нормативне значення
Оцінка показників рентабельності		
Коефіцієнт рентабельності активів	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Активи}}$	$\geq 0,03$
Коефіцієнт рентабельності продажу	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Обсяг реалізації продукції}}$	> 0
Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина власного капіталу}}$	0,1

Найбільш відомі моделі множинного дискримінантного аналізу – це моделі Альтмана та Чессера, М.А. [39].

Таблиця 1.2 – Моделі Альтмана та Чессера [40]

Позначення показника	Назва показника	Спосіб розрахунку
Спосіб розрахунку параметрів Z-моделі Альтмана		
X ₁	Частка обігових коштів в активах	$\frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Сукупні активи}}$
X ₂	Рентабельність активів, обчислена за нерозподіленим прибутком	$\frac{\text{Нерозподілений прибуток}}{\text{Сукупні активи}}$
X ₃	Рентабельність активів	$\frac{\text{Брутто-доходи}}{\text{Сукупні активи}}$
X ₄	Відношення ринкової вартості акціонерного капіталу до корострокових зобов'язань	$\frac{\text{Ринкова оцінка капіталу}}{\text{Балансова оцінка сумарної заборгованості}}$
X ₅	Коефіцієнт фонддовіддачі	$\frac{\text{Обсяг продажу}}{\text{Сукупні активи}}$
Спосіб розрахунку змінних параметрів моделі Чессера		
X ₁	Питома вага високоліквідних активів у загальній вартості активів	$\frac{\text{Готівка + Високоліквідні цінні папери}}{\text{Сукупні активи}}$
X ₂	Коефіцієнт обертання високоліквідних активів	$\frac{\text{Нетто-продаж}}{\text{Готівка + Високоліквідні цінні папери}}$
X ₃	Коефіцієнт обертання активів	$\frac{\text{Брутто-доход}}{\text{Сукупні активи}}$
X ₄	Питома вага сукупних зобов'язань у капіталі	$\frac{\text{Сукупна заборгованість}}{\text{Сукупні активи}}$
X ₅	Питома вага основного капіталу вартості чистих активів	$\frac{\text{Основний капітал}}{\text{Чисті активи}}$
X ₆	Коефіцієнт навантаження оборотних коштів в обсязі продажу	$\frac{\text{Оборотний капітал}}{\text{Нетто-продаж}}$

Часто для прогнозування ймовірності банкрутства позичальників банківські установи використовують модель Бівера. Це спрощена система найвагоміших для визначення кредитоспроможності позичальника показників. Для кожного показника визначене нормативне значення та виконаний розподіл за цим нормативом по групам позичальників, що наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Система показників Бівера для прогнозування ймовірного банкрутства позичальника [41]

Показник	Значення показника (норматив)		
	I група (нормальний фінансовий стан)	II група (нестійкий фінансовий стан)	III група (кризовий фінансовий стан)
Коефіцієнт Бівера ($K_{Бівера}$)	$> 0,2$	від 0,17 до 0,2	$< 0,2$
Коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{пл}$)	$2 < K_{пл} \leq 3,2$	$1 < K_{пл} \leq 2$	$K_{пл} \leq 1$
Економічна рентабельність ($Рe$), %	6-8 і більше	5-2	від 1 до -22
Фінансовий леверидж ($\PhiЛ$), %	менше 35	40-60	80 і більше
Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами ($Kз$)	0,4 і більше	0,3-0,1	менше 0,1 або від'ємне значення

Окремо варто виокремити методи оцінки кредитоспроможності, які широко використовуються у світовій практиці (табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Методи оцінки кредитоспроможності у світовій практиці [42]

Назва методу	Характеристика
Правило «5С»	Розшифровується як: С (character) – репутація позичальника; С (capacity) – фінансові можливості; С (capital) – капітал, майно; С (collateral) – забезпечення; С (conditions) – загальні економічні умови. Найбільш застосовується у США
CAMELS	С (capital) – достатність капіталу; А (assets) – якість активів; М (management) – менеджмент; Е (earning) – надходження; L (liquidity) – ліквідність; S (sensor) – чутливість до ринкового ризику. Застосовується у практиці Світового банку реструктуризації та розвитку

Продовження табл. 1.4

Назва методу	Характеристика
CAMPARI	C (character) – репутація позичальника; A (ability) – здатність щодо повернення кредиту; M (marge) – дохідність кредитної операції; P (purpose) – цільове призначення кредиту; A (amount) – розмір кредиту; R (repayment) – умови погашення; I (insurance) – забезпечення. Розповсюджене у європейській банківській системі
COPF	C (competition) – конкуренція в галузі; O (organization) – організація діяльності; P (personnel) – кадри, персонал; F (finance) – фінанси, доходи. Застосовується у банківському секторі Німеччини
PARSER	P (person) – репутація позичальника; A (amount) – сума кредиту; R (repayment) – можливості погашення; S (security) – забезпечення; E (expediency) – доцільність кредиту; R (remuneration) – винагорода банку. Застосовується банками Великобританії

Зміст наведених у табл 1.4. методик полягає у бальній оцінці базових показників, від яких і походить назва згаданих методик. Кожне з досліджуваних підприємств отримує певну кількість балів за кожен із показників, а потім визначається клас позичальника відповідно до шкали балів. Класи позичальників та шкала балів, наведені в таблиця 1.5.

Таблиця 1.5 – Визначення класу позичальника за міжнародними методами оцінки кредитоспроможності [43]

Клас позичальника	Бал	Характеристика позичальника
Клас А	(450 – 600]	позичальник з мінімальним кредитним ризиком
Клас В	(350 – 450]	позичальник з допустимим кредитним ризиком
Клас С	(250 – 350]	позичальник з середнім кредитним ризиком
Клас D	(150 – 250]	позичальник із максимальним кредитним ризиком
Клас Е	[0 – 150]	позичальник з критичним кредитним ризиком

Отже, на основі характеристик методик оцінки кредитоспроможності можемо зазначити переваги та недоліки кожної з них (табл. В.1, додатку В).

Таким чином, підходів до оцінки кредитоспроможності, як і до визначення сутності цього поняття, існує безліч, що обумовлює наявність проблеми чіткого та достовірного визначення рівня кредитоспроможності підприємства. Крім того, не створена чітка система показників, що характеризуються кредитоспроможність.

Кожна банківська установа оцінює підприємство-позичальника на основі тієї методики, яка є більш прийнятною саме для цього банку. Також проблемним аспектом є той факт, що методики є досить формальними та загальними. Не береться до уваги те, що в країні функціонують суб'єкти господарювання різних форм власності, розмірів та галузей. Тож підходи до оцінки кредитоспроможності мають варіюватися відповідно до цих аспектів.

1.3 Фактори впливу на ступінь кредитоспроможності позичальника

Кредитоспроможність позичальника залежить від багатьох факторів. Це саме по собі означає складність, оскільки кожен фактор повинен бути оцінений та розрахований. До цього додається необхідність визначення відносної “ваги” кожного окремого фактора для кредитного стану, що також надзвичайно складно. Ще складніше оцінити перспективи змін усіх тих факторів, причин та обставин, які визначатимуть кредитоспроможність позичальника у найближчий період.

Фактори, що впливають на ступінь кредитоспроможності позичальника, можна розподілити на дві групи: внутрішні, що безпосередньо залежать від підприємства, їх ще можна назвати суб'єктивними, та зовнішні, на які суб'єкт господарювання вплинути не може, або об'єктивні (відповідний розподіл наведений на рис. 1.4).

Для оцінки кредитоспроможності використовуються різні показники, що направлені на отримання різнобічної інформації про позичальника та максимально точні результати дослідження. Так, перелік показників, що використовуються для аналізу, залежить від багатьох чинників, зокрема таких, що наведені на рис. 1.5.

Рисунок 1.4 – Класифікація факторів впливу на кредитоспроможність
(систематизовано авторкою на основі робіт [44])

Крім того, на розробку системи оцінки кредитоспроможності банківською установою впливають такі фактори, як:

- особливості кредитної політики;
- технологічні можливості;
- спеціалізація банку;
- умови кредитного договору;
- пріоритети в роботі;
- місце на ринку банківських послуг;
- конкурентоспроможність;

- стан стосунків з клієнтами;
- рівень економічної та політичної стабільності в державі [46].

Рисунок 1.5 – Чинники, що впливають на перелік показників оцінки кредитоспроможності (складено авторкою на основі робіт [45])

Виходячи з усього вище викладеного, можемо зазначити, що оцінюючи кредитоспроможність позичальника банк вивчає фактори, які можуть призвести до неповернення боргу. Фактори, що впливають на кредитоспроможність підприємства, представлені в таблиці 1.6.

Оцінка кредитоспроможності передбачає, перш за все, використання показників, що характеризують діяльність позичальника з точки зору можливостей повернення непогашених позик.

Крім наведених в таблиці факторів, вагомим при оцінці кредитоспроможності є регіональні ризики. Регіональні ризики пов'язані з тим, що кредитування підприємств, розташованих за межами зони діяльності банку або його філії, а також розташованих у так званих "регіонах ризику", очевидно, є більш ризикованим, ніж у процвітаючих регіонах та в районі банку [48]. Політична

нестабільність у регіоні, екстремальні погодні умови, перебої в постачанні електроенергії, водопостачання та санітарії, рівень безробіття, динаміка заборгованості із заробітної плати перед бюджетними організаціями та всілякі пільги також сприяють підвищенню ризику. Привабливості регіону додає сприятливий інвестиційний клімат, захист вкладених коштів на рівні уряду, добре функціонуюча судова система, наявність корисних копалин та висококваліфікований персонал. Вищезазначені позитивні та негативні аспекти розвитку регіону повинні відповідно додавати або віднімати певну кількість балів при оцінці кредитоспроможності позичальника.

Таблиця 1.6 – Фактори, що впливають на кредитоспроможність підприємства (складено авторкою на основі робіт [47])

Групи факторів	Назва факторів
Фінансовий стан на момент отримання кредиту	• ліквідність; • платоспроможність
Економічні можливості повернення кредиту	• наявність активів, що можуть бути продані для повернення боргу; • здатність залучити додаткові ресурси; • вартість чистих активів
Юридичні умови	• правоздатність; • дієздатність
Наміри позичальника повернути кредит	• репутація; • сумлінність
Забезпечення кредиту	• застава; • гарантії; • поручителі

Кредитна історія є не менш значущим фактором, оскільки показує, як позичальник раніше виплачував отримані позики, чи були затримки у виплаті основної суми та процентів. Очевидно, що якщо протягом усього свого існування підприємство регулярно сплачувало всі свої зобов'язання, то існує ймовірність того, що за інших рівних умов підприємство в майбутньому також погасить наявні зобов'язання без зволікань.

Якщо кредитна історія не є ідеальною, тоді необхідно з'ясувати, якими були причини затримки платежу. У разі об'єктивних причин та короткого періоду затримки (до 5 днів), то такою затримкою можна знехтувати. Однак, якщо затримка

була довшою і була викликана суб'єктивними причинами, то цей факт повинен насторожити кредитора, і за наявності непогашених прострочених позик позичальникові потрібно відмовити в отриманні нового [49].

Кредитоспроможність підприємства характеризується його точністю у здійсненні платежів за раніше отриманими позиками, його поточним фінансовим станом та перспективами змін, а також можливістю за необхідності мобілізувати кошти з різних джерел.

Таким чином, кредитоспроможність позичальника базується на ряді факторів, кожен з яких, з певної точки зору, характеризує компанію в очах банку і допомагає зрозуміти, наскільки великою є можливість неповернення кредиту. Більше того, набір цих факторів є необов'язковим. Кожен банк самостійно формує його відповідно до своєї кредитної політики.

2 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКІВ БАНКУ

2.1 Аналіз кредитного портфелю вітчизняних банків

Перед тим як перейти до розгляду методик оцінки кредитоспроможності підприємств необхідно здійснити аналіз ключових показників банківської системи України, особливо в частині здійснення банками кредитування підприємств. Фінансова система в Україні чинить значний вплив на економіку, здійснюючи перерозподіл тимчасово вільних грошових коштів від одних суб'єктів до інших. Оскільки в Україні банкоцентрична модель фінансової системи, то саме банки акумулюють більшу частину заощаджень фізичних та юридичних осіб. Крім того, саме банки здійснюють опосередковане інвестування в економіку України через надання кредитів підприємствам.

Ключові показники розвитку банківської системи України наведені на рисунку 2.1.

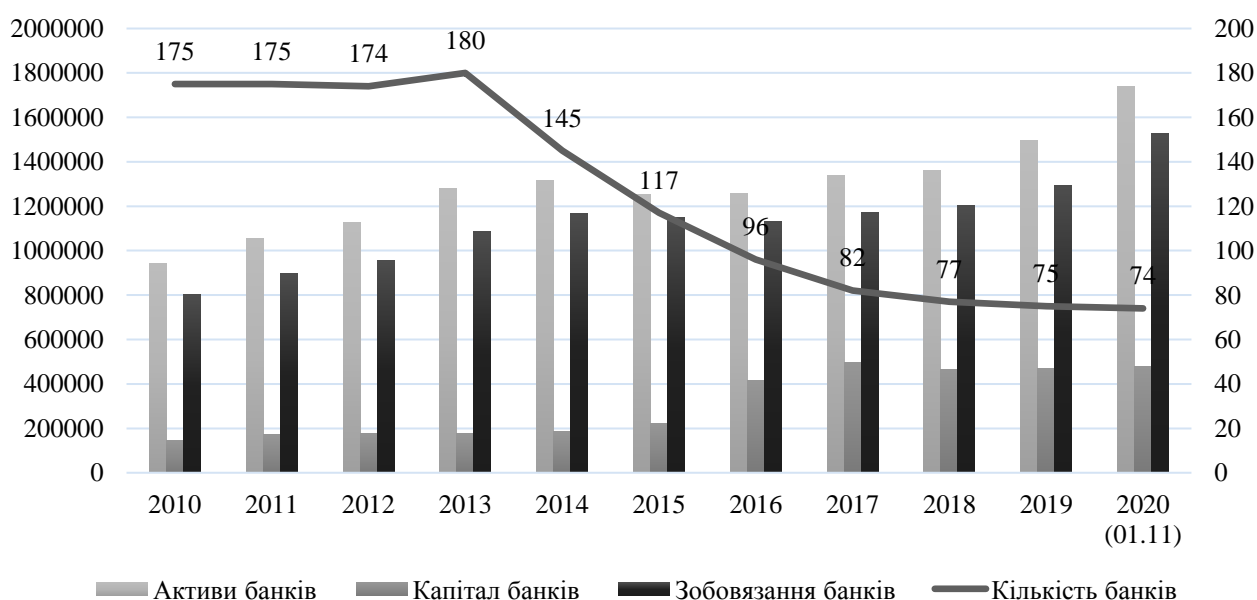

Рисунок 2.1 – Динаміка ключових показників розвитку банківського сектору України за 2010-2020 (на 01.11.2020 року) рр., шт. (побудовано авторкою за даними [50])

На рисунку 2.1 наведена інформація щодо ключових показників розвитку банківського сектору України за 2010-2020 (на 01.11.2020 року) рр.. Станом на 01.11.2020 року кількість банків склала 74, що на 101 банк менше ніж у 2010 році. Скорочення кількості банків склало 57,71 %. Таке зменшення кількості банківських установ було обумовлено подіями 2014-2015 рр. та сприяло очищенню банківського ринку від фінансово нестійких та непрозорих установ.

Обсяг активів банків за досліджуваний період збільшився на 797638 млн грн, або на 84,67 % в порівнянні із 2010 роком. Цікавим є таке суттєве зростання на тлі скорочення кількості банків. Така ситуація свідчить про те, що банки, які залишилися на ринку змогли розширити свою діяльність і зайняли частки ринку, що належали банкам виведеним із банківського сегменту. Тобто скорочення кількості банківських установ не вплинуло на ступінь забезпечення фізичних та юридичних осіб банківськими послугами та немало суттєвого негативного впливу на ринок та економіку в цілому.

Капітал банків також суттєво зріс, не дивлячись на скорочення кількості банків більше ніж у двічі. Сума зростання капіталу за 2010-2020 рр. склала 333398 млн грн, або 226,7 %. Зростання капіталу було обумовлено підвищенням вимог НБУ до достатності капіталу банківськими установами та виконанням вимог Базелю III. Що стосується зобов'язань банків, то вони також зросли, але не такими темпами як капітал – на 724912 млн грн, або на 90,12 %.

Оскільки метою аналізу в даному підрозділі є дослідження стану та тенденцій банківського кредитування, то доцільно приділити увагу аналізу відсоткових ставок по кредитах у банківському секторі (рис. 2.2).

Відповідно до даних рисунку 2.2, можна зробити висновки, що середні відсоткові ставки за наданими кредитами в національній валюті є вищими за процентні ставки в іноземній валюті протягом усього досліджуваного періоду. Найбільші ставки в національній валюті були у 2015 році – 21,8 %, у та у 2019 – також 19,8 %. Зростання відсоткових ставок корелює із підвищенням рівня облікової ставки НБУ. Крім того, зростання облікової ставки НБУ та кредитних відсоткових ставок співпадає із періодами економічних криз в країні та суттєвого

зростання рівня інфляції. Що стосується кредитних ставок за валютними кредитами, то вони починаючи з 2010 року мають тенденцію до зниження: за період 2010-2020 років ставка зменшилася на 5,3 % і склала у 2020 році 5,2 %. Суттєве падіння кредитних ставок у валюті співпало із суттєвим падінням курсу гривні, що призвело до скорочення попиту на валютні кредити з боку юридичних осіб, оскільки крім кредитного ризику вони наражаються ще й на валютний.

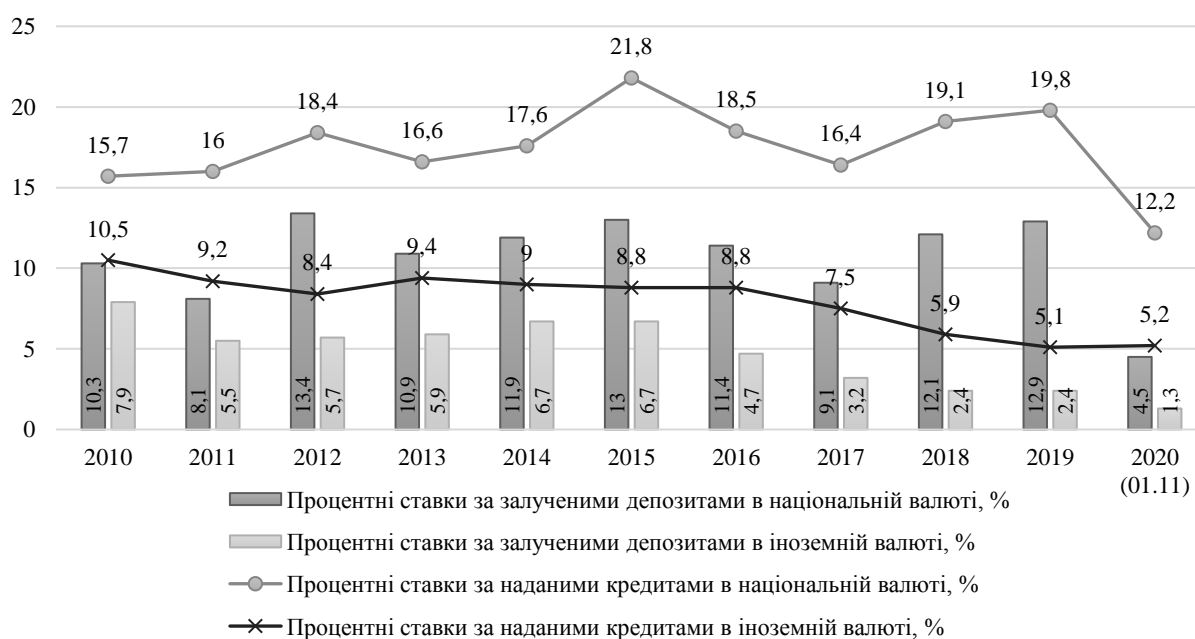
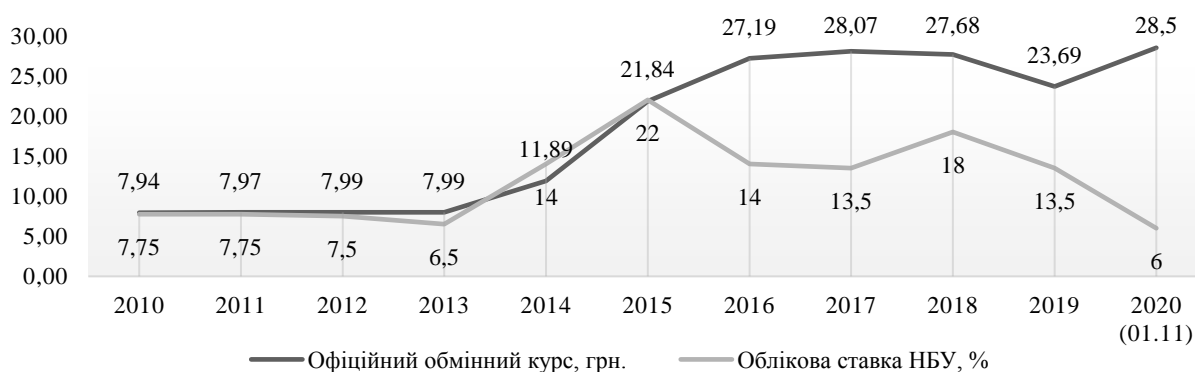

Рисунок 2.2 – Динаміка облікової ставки НБУ, офіційного курсу гривні та процентних ставок банків за наданими кредитами (в національній та іноземній валюті) за 2010-2020 (на 01.11.2020 року) рр. (побудовано авторкою за даними

Відносно депозитних ставок, то тут також характерним є переважання ставок в національній валюті над ставками в іноземній. Депозитні ставки в національній валюті не мають однієї тенденції зміни: максимальні ставки були у 2012 році 13,4 %, 2015 – 13 % та 2019 – 12,9 %. У 2020 році (станом на 01.11) ставка зменшилася майже втричі – до 4,5 %, що пов'язано із суттєвим зменшенням облікової ставки НБУ. Депозитні ставки в іноземній валюті характеризуються тенденцією до зменшення – на 6,6 % за досліджуваний період, що корелює зі зміною відсоткових ставок по кредитах в іноземній валюті.

Далі доцільно проаналізувати обсяги кредитування в цілому банками України за 2010-2020 (на 01.11) рр. та обсяги кредитування суб'єктів господарювання (рис. 2.3), оскільки саме відносно них банківські установи здійснюють оцінку кредитоспроможності при видачі кредиту.

Рисунок 2.3 – Динаміка обсягу кредитування банками України за 2010-2020 (на 01.11.2020 року) рр. (побудовано авторкою за даними [50])

Відповідно до даних рисунку 2.3 можна зробити висновок, що за період 2010-2018 рр. спостерігалася тенденція до зростання як загального обсягу кредитів, наданих банками, так і кредитів, що надані суб'єктам господарювання. Після 2018 року відбулося зниження обсягів кредитування в цілому та суб'єктам господарювання, що здебільшого пов'язано із скороченням попиту на кредити.

Навіть політика НБУ щодо зниження облікової ставки не простимулювала фізичних та юридичних осіб до збільшення попиту на кредити.

В цілому за 2010-2020 (станом на 01.11) загальний обсяг наданих кредитів збільшився на 278,39 млрд грн або на 54,77 %. В той же час обсяг кредитів, наданих суб'єктам господарювання зріс на 241,21 млрд грн або на 31,95 %, тобто можна зробити висновок, що зростання загального обсягу кредитування було обумовлене зростанням попиту на кредити саме з боку суб'єктів господарювання.

Далі розглянемо процентні ставки по кредитах (за новими кредитами) по секторам економіки за 2010-2020 роки (рис. 2.4).

Рисунок 2.4 – Динаміка обсягу кредитування (нових кредитів) юридичних осіб та відсоткових ставок за ними в національній, іноземній валюті та середньої ставки за 2010-2020 (на 01.11.2020 року) рр. (побудовано авторкою за даними [51])

Дані рисунку 2.4 свідчать, що обсяги нових кредитів зростали протягом майже усього періоду крім перших 10 місяців 2020 року. Така ситуація пов'язана в першу чергу із тим, що відсутні дані за повний рік, і, по-друге, із впливом Ковід-19 на економіку нашої країни. Скорочення діяльності вітчизняних підприємств призвело до зменшення отримуваного ними доходу і прибутку, що у підсумку

призвело до скорочення їх платоспроможності і кредитоспроможності і вплинуло на обсяг отримуваних кредитів.

Середня ставка по новим кредитам за останні роки (починаючи з 2010 року) зменшилася на 3,10 відсоткових пункти (зменшилася на 21,19 %). Процентні ставки в національній та іноземній валютах корелюють між собою протягом усього періоду і мають схожі тенденції. При цьому ставки в іноземній валюті завжди були меншими за ставки в національній валюті. Максимальне значення відсоткових ставок відбувалося у 2015 та 2019 роках. На тлі зменшення облікової ставки НБУ відбувається скорочення і кредитних ставок на ринку протягом 2020 року.

Розглянемо динаміку відсоткових ставок за секторами економіки (рис. 2.5).

Рисунок 2.5 – Динаміка відсоткових ставок за секторами економіки за 2010-2020 (на 01.11.2020 року) рр. (побудовано авторкою за даними [51])

Розглянувши відсоткові ставки для різних секторів економіки (рис. 2.5), можна зробити висновок, що найдешевші кредити надаються сектору нефінансових корпорацій, тобто реальному сектору економіки. Якщо розрахувати середню ставку по кожному сектору економіки за 2010-2020 рр., то отримаємо, що найменшу ставку мали нефінансові корпорації (14,1 %), на другому місці

знаходяться фінансові корпорації (16,53 %), на третьому – сектор загального державного управління (16,94 %) і найбільші ставки є характерними для домашніх господарств – 28,45 %.

За 2019-2020 рр. відбувається зменшення ставок для усіх секторів економіки, найбільшими темпами при цьому зменшуються ставки саме для нефінансових корпорацій як для найбільш пріоритетного в галузі кредитування сегменту.

Далі доцільно представити статистику щодо динаміки процентних ставок для сектору нефінансових корпорацій за строками погашення (рис. 2.6).

Рисунок 2.6 – Динаміка процентних ставок за новими кредитами нефінансових корпорацій за строками погашення та за овердрафтом за 2010-2020 (на 01.11.2020 року) рр. (побудовано авторкою за даними [51])

Виходячи із даних рисунку 2.6, найдорожчими для суб'єктів господарювання, які є представниками сектору нефінансових корпорацій є кредити з овердрафтом. Ставка за такими кредитами була максимальною у 2015-2016 роках. Відповідно найдешевшими кредитами для підприємств є довгострокові кредити терміном більше 5 років. Наприклад, у 2019 році кредитна ставка за

короткостроковими кредитами склала 14,56 % річних, за середньостроковими – 16,12 %, за довгостроковими – 9,32 % (на 4,2 % менше), а за кредитами з овердрафтом – 15,19 %. Іншою лише є ситуація у 2020 році, коли станом на 01.11.2020 року ми бачимо, що мінімальною ставкою для підприємств є ставки за короткостроковими кредитами до 1 року.

Розглянувши ключові показники діяльності банківського сектору та кредитної діяльності банків доцільно розглянути ще один важливий показник – обсяг проблемної заборгованості банків, оскільки він має пряме відношення до досліджуваної нами теми з приводу оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників банків. Обсяг проблемної заборгованості (рис. 2.7) саме є свідчення не правильної кредитної політики банку з приводу визначення кредитоспроможності своїх позичальників.

Рисунок 2.7 – Динаміка проблемної заборгованості банків та відносних показників, що її характеризуються за 2010-19 рр. (побудовано авторкою за даними [50])

Дані рисунку 2.7 свідчать про наявність значної проблемної заборгованості в банків України. При чому її суттєве зростання почалося у 2015 році і тривало до 2018 року. Зростання проблемної заборгованості саме в цей період було пов'язано

із дією багатьох факторів: політичною кризою, економічною кризою і, як наслідок, банківською кризою (криза 2014-2015 рр.), воєнним конфліктом на Сході країни, анексією автономної республіки Крим, погіршення кредитоспроможності підприємств та зміною методики визначення банками проблемної заборгованості. Така ситуація є загрозовою для всієї банківської системи країни та потребує її вирішення найближчі роки.

Отже, враховуючи проведений аналіз стану банківського сектору України, можна зробити висновок, що кредитування банками має певні проблеми як з боку попиту на кредити, так і з боку їх пропозиції. Вартість кредитування для українських підприємств обмежує їх можливості до кредитування та стримує розвиток кредитування в країні, особливо на тлі останніх подій, пов'язаних із пандемією Ковід-19. Також обмеженим є пропозиція кредитів для підприємств, оскільки кредитна діяльність виявляється для банків більш ризикованою, ніж, наприклад, інвестиційна, що не спонукає банківські установи збільшувати діяльність саме в цій галузі. Проте, останні роки спостерігається позитивна динаміка щодо кредитної ставки відсотка, що буде стимулювати підприємства реального сектору економіки збільшувати обсяги отриманих кредитів.

2.2 Удосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальника

АТ «Сбербанк» розробив власну методику оцінки кредитоспроможності позичальника, засновану на проведенні експрес-аналізу фінансового стану підприємства з використанням рейтингових значень та класифікації підприємств за рівнем ризику для банку. Мета даної методики – проведення аналізу фінансового стану та ступеня кредитоспроможності позичальника, а також виявлення кредитних ризиків і визначення можливості, розміру та умов надання кредиту.

Дана оцінка проводиться з урахуванням факторів, що впливають на фінансовий стан підприємства, і тенденцій в його зміні. Для цього слід

проаналізувати динаміку оціночних показників, структуру статей бухгалтерського балансу, якість активів, пріоритетні напрямки господарсько-фінансової політики підприємства.

Для того щоб визначити кредитоспроможність позичальника за методикою АТ «Сбербанк», необхідно провести кількісний (оцінку фінансового стану) і якісний аналіз ризиків.

При проведенні кількісного аналізу розглядається динаміка оціночних показників, структура статей балансу, якість активів, основні напрями господарської і фінансової політики позичальника. В основу якісного аналізу ризиків покладені суб'єктивні чинники, які внаслідок їх різноманіття і відсутності конкретної інформації по кожному позичальнику не представляється можливим систематизувати. Тому в даний час якісний аналіз кредитоспроможності позичальника в АТ «Сбербанк» не застосовується, що, на наш погляд, знижує його об'єктивність і всебічність.

Безпосередньо оцінка кредитоспроможності позичальника в АТ «Сбербанк» передбачає два етапи:

- оцінка фінансового стану позичальника;
- визначення рейтингу позичальника або його класу.

Методика АТ «Сбербанк» ґрунтується на визначенні класу кредитоспроможності позичальника, виходячи з якого в подальшому буде прийнято рішення про відмову в кредиті або його видачі. Для визначення класу в методиці аналізуються три групи коефіцієнтів:

- коефіцієнти ліквідності;
- коефіцієнт власних коштів;
- показники оборотності і рентабельності.

Основні оціночні показники кредитоспроможності позичальника представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Основні оціночні показники кредитоспроможності

позичальника в ПАТ «Сбербанк Росії»

Коефіцієнт	Назва показника	Формула розрахунку	Пояснення
K ₁	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	$(ГК + КФВ) / ПЗ$	Відображає, яка частина короткострокових боргових зобов'язань (ПЗ) може бути погашена за рахунок наявних грошових коштів (ГК) і короткострокових фінансових вкладень (КФВ). $K_1 > 0,2$.
K ₂	Проміжний коефіцієнт покриття	$(ГК + КФВ + ДЗ) / ПЗ$	Відображає здатність позичальника оперативно визволити з господарського обороту кошти у вигляді дебіторської заборгованості (ДЗ) і погасити боргові зобов'язання. $K_2 > 0,7-1$.
K ₃	Коефіцієнт поточної ліквідності	$ОА / ПЗ$	Дає розуміння загального рівня ліквідності позичальника. $K_3 > 2$.
K ₄	Коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів	$ВК / (ДЗ + ПЗ)$	Показує частку власних коштів (ВК) в загальному обсязі позикових коштів позичальника (довгострокових і короткострокових зобов'язаннях). $K_4 > 0,4$.
K ₅	Рентабельність продажів	$ПР / Д$	Відображає частку прибутку від продажів (ПР) у доходів від реалізації (Д). $K_5 > 0,1$.

Дані коефіцієнти є основними оціночними показниками відповідно до методики АТ «Сбербанк». Інші показники оборотності і рентабельності також можуть бути розраховані, однак вони використовуються для загальної характеристики позичальника і розглядаються як додаткові.

При оцінці результатів розрахунку коефіцієнтів кожного позичальника присвоюється категорія по кожному з аналізованих показників на основі порівняння отриманих значень із встановленими нормами (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Диференціація показників за категоріями

Коефіцієнти	1 категорія	2 категорія	3 категорія
K ₁	0,1 та вище	0,05-0,1	менше 0,05
K ₂	0,8 та вище	0,5-0,8	менше 0,5
K ₃	1,5 та вище	1,0-1,5	менше 1,0
K ₄			
- крім торгівлі	0,4 та вище	0,25-0,4	менше 0,25
- для торгівлі	0,25 та вище	0,15-0,25	менше 0,15
K ₅	0,10 та вище	менше 0,10	збитковість

Кожній категорії коефіцієнтів і показників фінансово-господарської

діяльності відповідає допустимий рівень значення показника, на підставі, якого позичальник відноситься до певної категорії ризику. Оцінка результатів розрахунків п'яти коефіцієнтів полягає у привласненні позичальникові категорії по кожному з цих показників на основі порівняння отриманих значень із встановленими достатніми на думку АТ «Сбербанк» значеннями.

При проведенні якісного аналізу використовується інформація, яка не може бути виражена в кількісних показниках. Для проведення такого аналізу застосовуються відомості, що надійшли від позичальника, підрозділу безпеки і інформації бази даних банку.

На даному етапі оцінюються галузеві, виробничі і управлінські, акціонерні ризики, а також ризики, пов'язані з регулюванням діяльності підприємства.

На підставі певних категорій показників, відповідно до їх ваги розраховується сума балів позичальника за формулою (S – рейтингове число):

$$S = 0,11 \cdot K_1 + 0,05 \cdot K_2 + 0,42 \cdot K_3 + 0,21 \cdot K_4 + 0,21 \cdot K_5 \quad (2.1)$$

На заключному етапі рейтингової оцінки кредитоспроможності визначається клас позичальника на підставі розрахунку суми балів і клас кредитування позичальника:

$S = 1$ або $1,05$ – позичальника можна віднести до першого класу кредитоспроможності – кредитування не викликає сумнівів;

S більше $1,05$, але менше $2,42$ – позичальника можна віднести до другого класу – для кредитування потрібен зважений підхід;

S дорівнює або більше $2,42$ – позичальника можна віднести до третього класу – кредитування пов'язане з підвищеним ризиком.

Значення для визначення класу кредитоспроможності представлені в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Значення для визначення класу кредитоспроможності

Клас кредитоспроможності	Значення S	Умова
1 клас	$S = 1,05$ та менше	значення коефіцієнта $K5$ на рівні, встановленому для 1-го класу кредитоспроможності;
2 клас	$1,05 < S <$ до $2,42$	значення коефіцієнта $K5$ на рівні, встановленому не нижче, ніж для 2-го класу кредитоспроможності;
3 клас	$S > 2,42$	-

Далі певний попередній рейтинг коригується з урахуванням інших показників та якісної оцінки позичальника.

Рейтингова оцінка фінансового стану позичальника за методикою АТ «Сбербанк» застосовується:

1) банками – щоб визначити доцільність надання кредиту або його пролонгації, умов кредитування, забезпечення гарантій повернення кредиту за допомогою класифікації підприємств за ступенем ризику взаємин з ними банку;

2) комерційними підприємствами – щоб визначити рівень власної кредитоспроможності або стійкості фінансового становища контрагентів.

Однак при використанні даної методики виникають певні складнощі, пов'язані з наступними причинами:

1) Необхідність перерахунку відносної «ваги» кожного фінансового коефіцієнта для застосування даної системи в Україні. Це пов'язано з тим, що кількісний аналіз, проведений АТ «СБЕРБАНК», запозичений у системі коефіцієнтів американського вченого Е. Ріда.

2) Проблема чіткого визначення оптимальної кількості фінансових коефіцієнтів, а також встановлення меж нормативів, згідно з якими підприємство можна віднести до кредитоспроможних.

3) Недоліки у фінансовій звітності, застосовуваної в якості інформаційної бази для аналізу кредитоспроможності: вона характеризує ситуацію, що склалася на певний момент, але не показує, за рахунок яких чинників отримані відповідні результати.

4) Складність обліку галузевої специфіки кожного конкретного

підприємства. Центральний банк закликає до обов'язкового обліку галузевих особливостей при проведенні аналізу фінансового стану підприємства, однак не пропонує ніяких критеріїв оцінки якісних параметрів галузевої специфіки. Це перешкоджає здійсненню відповідними органами контролю АТ «СБЕРБАНК» щодо виконання даних рекомендацій, внаслідок чого АТ «Сбербанк» не враховує галузеву специфіку позичальника.

5) Відсутність ефективних, перевірених часом методів якісної оцінки фінансово-господарської діяльності підприємства.

Крім перерахованих вище проблем, АТ «СБЕРБАНК» стикається зі складністю отримання змістовної фінансової та іншої інформації про позичальника, оскільки наявна фінансова і статистична звітність далеко не завжди дозволяє провести детальний і глибокий аналіз фінансового стану позичальника.

Таким чином, можна зробити висновок про недосконалість методики оцінки фінансового стану позичальника, запропонованої АТ «СБЕРБАНК».

Порівняємо методику АТ «СБЕРБАНК» з методикою АТ «Ощадбанк» і зарубіжної методикою Д. Дюрана.

Методика оцінки кредитоспроможності позичальника, запропонована АТ «Ощадбанк», на відміну від багатьох інших методик, спрямована на аналіз кредитоспроможності в довгостроковій перспективі.

Оцінювані показники за методикою АТ «Ощадбанк» представлені в таблиці 2.4.

У даній методиці оцінка кредитоспроможності проводиться на основі розрахунку коефіцієнтів і показників платоспроможності, фінансової стійкості, рентабельності та ділової активності і за результатами розрахунків присвоєння їм відповідних балів.

В результаті за сумою набраних балів фінансовий стан позичальника оцінюється наступним чином:

- більше 200 балів – дуже добрий;
- від 171 до 200 балів – добрий;
- від 131 до 170 балів – середній;

- від 101 до 130 балів – поганий;
- менше 100 балів – дуже поганий.

Таблиця 2.4 – Оцінювані показники за методикою АТ «Ощадбанк»

Показники	Оптимальне значення	Максимальний бал
Показники фінансової стійкості		
Коефіцієнт фінансового важеля	Дорівнює 1	8
Коефіцієнт фінансової незалежності	Більше 0,6	8
Показники ліквідності		
Коефіцієнт поточної ліквідності	Більше 2	4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 - 0,5	5
Показники ділової активності		
Оборотність дебіторської заборгованості	До 30 днів	8
Оборотність кредиторської заборгованості	До 30 днів	6
Оборотність запасів	До 30 днів	6
Норма валового прибутку, %	Більше 35%	40
Норма чистого прибутку, %	Більше 12%	40
Коефіцієнт процентного покриття	Більше 9	25
Рентабельність капіталу, %	Більше 15%	35
Фондовіддача	Більше 2	40
Разом	-	225

Модель кредитного скорингу Д. Дюрана є підсумовуванням трьох основних фінансових показників, що характеризують платоспроможність організації, з певними ваговими коефіцієнтами. Розподіл підприємств на класи за рівнем кредитоспроможності за методикою Дюрана приведений в табл. 2.5.

Відповідно до цієї моделі організації мають наступний розподіл по класах:

- 1) підприємства з хорошим запасом фінансової стійкості, що дозволяє бути впевненим у поверненні позикових засобів;
- 2) підприємства, що демонструють деякий ступінь ризику по заборгованості, але ще не розглядаються як ризиковані;
- 3) проблемні підприємства;
- 4) підприємства з високим ризиком банкрутства навіть після вжиття заходів щодо фінансового оздоровлення;
- 5) підприємства мають найвищий ризик, практично неплатоспроможні.

Таблиця 2.5 – Розподіл підприємств на класи за рівнем кредитоспроможності

за моделлю кредитного скорингу Дюрана

Показник	Межі класів згідно з критеріями				
	1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас
Рентабельність сукупного капіталу, %	30% та вище – 50 балів	від 29,9 до 20% – від 49,9 до 35 балів	від 19,9 до 10% – від 34,9 до 20 балів	від 9,9 до 1% – від 19,9 до 5 балів	менше 1% 0 балів
Коефіцієнт поточної ліквідності	2 та вище – 30 балів	від 1,99 до 1,7 – від 29,9 до 20 балів	від 1,69 до 1,4 – від 19,9 до 10 балів	від 1,39 до 1,1 – від 9,9 до 1 балу	1 та нижче – 0 балів
Коефіцієнт автономії	0,7 і вище – 20 балів	від 0,69 до 0,45 – від 19,9 до 10 балів	від 0,44 до 0,3 – від 9,9 до 5 балів	від 0,29 до 0,2 – від 5 до 1 балів	менше 0,2 – 0 балів
Межі класів	100 балів	від 99 до 65 балів	від 64 до 35 балів	від 34 до 6 балів	0 балів

Розглянуті методики різні не тільки за кількістю, але і за своїми складовими показниками і їх впливу на кредитоспроможність позичальника. Однак коефіцієнти поточної ліквідності і рентабельності капіталу знаходять відображення у всіх досліджуваних методиках.

У кожній методиці виділені різні показники, що входять до складу аналізу і які здійснюють більший вплив на результат оцінки кредитоспроможності позичальника. Так, наприклад, в моделі Дюрана найбільш важливим є показник рентабельності капіталу, так як оцінюється в найбільшу кількість балів – 50, в методиці АТ «Ощадбанк» найбільш значущими показниками є норма валового і чистого прибутку, а також фондівдача, при цьому коефіцієнтам ліквідності надається менше значення.

У розглянутих моделях присутній коефіцієнт автономії. Даний показник, що характеризує фінансову стійкість, впливає на результат кредитоспроможності. У методиці АТ «Ощадбанк» коефіцієнт автономії і коефіцієнт поточної ліквідності мають вагу трохи більше 8%, в методиці Дюпона його вага 50%, в АТ «Сбербанк» коефіцієнт автономії взагалі не присутній, що призводить до завищення оцінки кредитоспроможності позичальника і впливає на відображення його реальної кредитоспроможності.

В результаті оцінки методики кредитоспроможності позичальників АТ «Сбербанк», можна відзначити деякі недоліки в процесі організації кредитної

роботи в банку. Недоліки стосуються процедури аналізу кредитоспроможності позичальників та прийняття рішень на його основі про надання кредитних продуктів.

Поширені в даний час в зарубіжній практиці банківського менеджменту методи оцінки кредитоспроможності на основі якісних показників діяльності позичальника в АТ «Сбербанк» не застосовуються, що є досить серйозним недоліком, оскільки відмова у видачі кредитного продукту і ігнорування ряду факторів, які формують можливості для розвитку позичальника призводять до їх звернення в інші банки, а, отже, АТ «Сбербанк» втрачає потенційних клієнтів і можливість отримання додаткового доходу від активних операцій з кредитування юридичних осіб.

Механізм оцінки кредитоспроможності позичальників, який застосовується в АТ «Сбербанк» дозволяє зробити висновок, що дана методика в даний час є однією з найбільш реально діючих в практиці вітчизняного банківського менеджменту, оскільки адаптована до українських умов функціонування господарюючих суб'єктів.

Разом з тим, використання даної методики засноване на оцінці поточних показників діяльності, однак не враховує показники минулих років і здатність господарюючих суб'єктів відновити своє фінансове становище в майбутньому, що позбавляє їх можливості отримати необхідну позику для реалізації інвестиційних проектів і бізнес-планів.

З метою підвищення якості і точності оцінки кредитоспроможності позичальників можна запропонувати наступні рекомендації:

- розширити інформаційну базу для аналізу кредитоспроможності позичальників;
- ввести нові показники в модель оцінки кредитоспроможності позичальника;
- проводити постійний антикризовий моніторинг позичальників.

Аналіз фінансового стану позичальника тільки по останньому балансу не дозволяє визначити, на якій стадії знаходиться організація: або це стадія спаду,

коли кредит видавати дійсно ризиковано, або це локальна, тимчасова криза, і видача кредиту дозволить організації відновити своє становище. Відповідно до цього при оцінці кредитоспроможності необхідно проводити оцінку за ряд періодів.

Проведення аналізу ділової репутації позичальника дозволить визначити не тільки його поточний стан, а також оцінити його можливості заробити необхідні кошти в майбутньому, що є більшою мірою важливим, ніж констатація поточного неблагополучного стану клієнта. Наявність єдиної інформаційної бази даних, що відображає кредитну історію клієнта, в т. ч. якщо він звертався до різних банків, дозволить отримати необхідну додаткову інформацію для оцінки рівня його благонадійності.

Застосування обмеженого переліку показників, які нормативно закріплені в методиці АТ «Сбербанк» знижує якість проведеного аналізу. Замість п'яти коефіцієнтів пропонується розраховувати сім:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності (К1);
- проміжний коефіцієнт покриття (К2);
- коефіцієнт поточної ліквідності (К3);
- коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів (К4);
- коефіцієнт рентабельності продажів (К5);
- коефіцієнт чистого прибутку (К6);
- коефіцієнт рентабельності власного капіталу (К7).

Коефіцієнт чистого прибутку показує частку прибутку у виручці підприємства (рентабельність діяльності) і розраховується за формулою:

$$K_{\text{чп}} = \frac{\text{ЧП}}{B} \quad (2.2)$$

де ЧП – чистий прибуток;

B – виручка.

При низькому рівні прибутку або збитковості діяльності рейтинг кредитоспроможності буде знижуватися. Вага чистого прибутку в методиці АТ «Ощадбанк» становить 0,178.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу показує ефективність використання власного капіталу і є важливим показником фінансової стійкості підприємства.

Коефіцієнт рентабельності власного капіталу і розраховується за формулою:

$$K_{\text{ВК}} = \frac{\text{ЧП}}{\text{ВК}} \quad (2.3)$$

де ВК – власний капітал.

Вага коефіцієнту рентабельності власного капіталу методикою АТ «Ощадбанк» становить 0,156, в методиці Дюка - 0,5.

Інформаційну основу, необхідну для розрахунку даних коефіцієнтів, становить агрегований баланс позичальника, який складається на основі даних фінансової звітності. Проведення оцінки кредитоспроможності позичальника передбачає присвоєння класу позичальника на основі розрахованих коефіцієнтів фінансового стану. Так як запропоновано ввести нові розрахункові коефіцієнти, то необхідно уточнити критерії розподілу класу позичальників (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 – Розподіл категорій показників на основі розрахованих коефіцієнтів

Коефіцієнти	1 категорія	2 категорія	3 категорія
К ₁ Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,1 та вище	0,05-0,1	менше 0,05
К ₂ Проміжний коефіцієнт покриття	0,8 та вище	0,5-0,8	менше 0,5
К ₃ Коефіцієнт поточної ліквідності	1,5 та вище	1,0-1,5	менше 1,0
К ₄ Коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів			
- крім торгівлі	0,4 та вище	0,25-0,4	менше 0,25
- для торгівлі	0,25 та	0,15-0,25	менше 0,15

Продовження табл. 2.6

Коефіцієнти	1 категорія	2 категорія	3 категорія
K ₅ Рентабельність продажів	0,10 та вище	менше 0,10	збитковість
K ₆ Коефіцієнт чистого прибутку	0,12	0,05-0,12	менше 0,05
K ₇ Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	0,10 та вище	0,05-0,10	менше 0,05

На підставі певних категорій показників, відповідно до їх ваги розраховується сума балів позичальника за формулою (8 - рейтингове число):

$$S = 0,07 \cdot K_1 + 0,04 \cdot K_2 + 0,29 \cdot K_3 + 0,14 \cdot K_4 + 0,14 \cdot K_5 + 0,17 \cdot K_6 + 0,15 \cdot K_7 \quad (2.4)$$

Вагове значення коефіцієнта чистого прибутку і коефіцієнта рентабельності власного капіталу прийняті наближеними до ваги даних показників в методиці АТ «Ощадбанк». Вага чистого прибутку (таблиця 2.4) в методиці АТ «Ощадбанк» становить 0,178 (40/225), коефіцієнта рентабельності власного капіталу становить 0,156 (35/225).

На нашу думку доцільно використати наступні вагові значення показників, що впливають на кредитоспроможність:

- коефіцієнт поточної ліквідності – вага 0,29;
- коефіцієнт чистого прибутку – вага 0,17;
- коефіцієнт рентабельності власного капіталу – вага 0,15;
- коефіцієнт автономії – вага 0,14;
- коефіцієнт рентабельності продажів – вага 0,14;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності – вага 0,07;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності – вага 0,04.

Аналіз діяльності позичальників, за результатами якого вони мають 1 категорію платоспроможності, завершується на даному етапі, оскільки такий позичальник є благонадійним і подальша його оцінка буде просто зайве витраченим часом.

Для позичальників, які віднесені до 2 категорії необхідне проведення подальшого аналізу, тобто реалізація оцінки ймовірності банкрутства.

Позичальник, який потрапив в категорію 3 категорію, також не потребує подальшому аналізу, оскільки в даному випадку йому доцільно відмовити в кредиті, так як такий позичальник є джерелом підвищеного кредитного ризику для банку.

На основі комплексу розрахованих за потребою показників приймається рішення про надання позичальнику кредиту, або про відмову в випадку його неблагонадійності.

Необхідність застосування антикризового моніторингу позичальників обумовлена низкою причин. Моніторинг кредитоспроможності позичальника необхідний не тільки в період оцінки доцільності видачі кредиту, а й постійно в період кредитування, на випадок зміни фінансового стану позичальника.

Антикризовий моніторинг – система регулярного збору, обробки, аналізу та оцінки інформації про фінансово-економічний стан і кризові параметри фінансового розвитку господарюючого суб'єкта, що здійснюється на базі даних його фінансового обліку за стандартними алгоритмами аналізу з метою запобігання його неплатоспроможності.

Практика показує, що постійний антикризовий моніторинг фінансового стану корпоративних позичальників – це необхідний процес підтримки фінансової стійкості банку-кредитора.

Також в АТ «Сбербанк» необхідне введення найбільш ефективної програми скоринг-оцінки кредитоспроможності позичальників банку – юридичних осіб.

Дані рекомендації щодо вдосконалення методики оцінки кредитоспроможності позичальників АТ «Сбербанк» дозволять поліпшити проведення оцінки кредитоспроможності позичальника за рахунок розширення показників в методиці, а також більш точно визначити клас кредитоспроможності позичальника банку.

Далі розглянемо оцінку кредитоспроможності позичальника на прикладі організації за розглянутими методиками кредитоспроможності і проведемо апробацію удосконаленої методики АТ «Сбербанк».

2.3 Апробація вдосконаленої методики АТ «Сбербанк» на прикладі підприємства

Проведемо апробацію удосконаленої методики оцінки кредитоспроможності позичальника АТ «Сбербанк». Для цього спочатку порівняємо методику АТ «Сбербанк» з методикою АТ «Ощадбанк» і зарубіжною методикою Д. Дюрана.

При цьому розглянемо особливості оцінки кредитоспроможності позичальника шляхом порівняння результатів, отриманих в ході аналізу кредитоспроможності на прикладі фінансової звітності ТОВ «Суми-Атлант» (додаток Г і додаток Д).

Результати розрахунку коефіцієнтів фінансово-господарської діяльності ТОВ «Суми-Атлант» за методикою АТ «Сбербанк», представлені в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 – Коефіцієнти фінансово-господарської діяльності ТОВ «Суми-Атлант» за методикою АТ «Сбербанк» за 2018-2019 роки

Показник	Зміст	Значення 2018 року	Клас позичальника	Значення 2019 року	Клас позичальника
K ₁	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	3	0,06	2
K ₂	Коефіцієнт покриття	1,58	1	0,78	2
K ₃	Коефіцієнт поточної ліквідності	2,96	1	4,67	1
K ₄	Коефіцієнт співвідношення власних та позикових коштів	0,38	2	0,64	1
K ₅	Показник рентабельності продажів	0,005	2	0,003	2

Далі за формулою 2.1 з використанням отриманих значень з таблиці 6 розраховується рейтингове число S :

$$S_{2018} = 0,11 * 0,02 + 0,05 * 1,58 + 0,42 * 2,96 + 0,21 * 0,38 + 0,21 * 0,005 = 1,41$$

$$S_{2019} = 0,11 * 0,06 + 0,05 * 0,78 + 0,42 * 4,67 + 0,21 * 0,64 + 0,21 * 0,003 = 2,14$$

Незважаючи на недостатні значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності та покриття, а також низький рівень рентабельності, отримане значення рейтингового

числа S , яке складається з розрахованих показників, вказує на те, що за методикою АТ «Сбербанк» за 2018 і 2019 роки ТОВ «Суми-Атлант» можна віднести до 2-го класу кредитоспроможності, тобто до групи позичальників, кредитування яких вимагає зваженого підходу. При цьому зростання рейтингового числа S у 2019 році вказує на погіршення фінансового стану підприємства.

У таблиці 2.8 наведені результати розрахунків коефіцієнтів фінансово-господарської діяльності ТОВ «Суми-Атлант» за 2018 рік за методикою Банку Росії.

Таблиця 2.8 – Коефіцієнти фінансово-господарської діяльності ТОВ «Суми-Атлант» за 2019 рік за методикою АТ «Ощадбанк»

Показник	Оптимальне значення	Максимальний бал	Значення 2019 року	Бал
Показники фінансової стійкості				
Коефіцієнт фінансового важеля	дорівнює 1	8	1,57	8
Коефіцієнт фінансової незалежності	більше 0,6	8	0,39	4
Показники ліквідності				
Коефіцієнт поточної ліквідності	більше 2	4	4,67	4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 - 0,5	5	0,06	1
Показники ділової активності				
Оборотність дебіторської заборгованості	до 30 днів	8	323,58	0
Оборотність кредиторської заборгованості	до 30 днів	6	245,99	0
Оборотність запасів	до 30 днів	6	0,65	6
Норма валового прибутку, %	більше 35%	40	0,3	1
Норма чистого прибутку, %	більше 12%	40	0,2	1
Коефіцієнт процентного покриття	більше 9	25	0,01	0
Рентабельність капіталу, %	більше 15%	35	0,18	1
Фондовіддача	більше 2	40	1,21	20
Всього	-	225	-	46

В результаті за методикою АТ «Ощадбанк» в 2018 році для ТОВ «Суми-Атлант» сумарне значення балів склало 46, що дозволяє охарактеризувати його фінансовий стан як дуже поганий. Даний фінансовий стан характеризується низькою платоспроможністю, недостатньою забезпеченістю власними оборотними засобами і неефективним їх використанням, поганою організацією розрахунків,

відсутністю стійкої фінансової бази.

Результат оцінки показав «дуже поганий» фінансовий стан через недостатність значень коефіцієнтів фінансової незалежності і абсолютної ліквідності, а також незадовільних значень показників ділової активності: оборотності дебіторської і кредиторської заборгованості, норми прибутку і рентабельності.

У таблиці 2.9 показані результати розрахунків коефіцієнтів фінансово-господарської діяльності ТОВ «Суми-Атлант» за методикою Дюрана за 2019 рік.

Згідно отриманого результату по моделі Дюрана в 2018 році ТОВ «Суми-Атлант» відносилося до 4-го класу підприємств за рівнем платоспроможності, тобто його можна було охарактеризувати як організацію з високим ризиком банкрутства.

Таблиця 2.9 – Методика оцінки кредитоспроможності Д. Дюрана діяльності ТОВ «Суми-Атлант» за 2018-2019 роки

Показник	2018 рік	Бал	2019 рік	Бал
Рентабельність сукупного капіталу, %	0,39	0	0,10	0
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,96	30	4,67	30
Коефіцієнт автономії	0,28	5	0,39	8
Всього балів	-	35	-	38

У 2019 році ТОВ «Суми-Атлант» відноситься до 3-го класу підприємств за рівнем платоспроможності, тобто організацію можна було охарактеризувати як проблемну, що пов'язано з низьким значенням коефіцієнтів рентабельності сукупного капіталу і автономії.

Проаналізувавши і оцінивши кредитоспроможність ТОВ «Суми-Атлант» за вищевказаними методиками, можна зробити висновок, що в цілому позичальник має незадовільний фінансовий стан, так як 2 з 3 результатів оцінили стан компанії як нестійкий, а значить підприємство не здатне в повній мірі виконувати свої зобов'язання.

Оцінка кредитоспроможності за 2019 рік ТОВ «Суми-Атлант»:

1) за методикою АТ «Сбербанк», показала другий клас кредитоспроможності – кредитування вимагає зваженого підходу (при 5 коефіцієнтах і показниках);

2) за методикою АТ «Ощадбанк», показала дуже поганий стан – п'ятий клас (при 12 коефіцієнтах і показниках);

3) за моделлю Дюрана показала, що ТОВ «Суми-Атлант» відноситься до проблемних організацій – третій клас (при 3 коефіцієнтах і показниках).

Як видно з аналізу методика АТ «Сбербанк» показала найвищий рівень конкурентоспроможності підприємства, який дозволяє йому отримати кредит. При цьому згідно з методиками АТ «Ощадбанк» і Дюрана видача кредиту даному підприємству неможлива, так як низький рівень кредитоспроможності обґрунтований низькими значеннями коефіцієнтів прибутковості та рентабельності, а також низьким рівнем показників ділової активності.

У ТОВ «Суми-Атлант» мало оборотних коштів для успішного ведення діяльності і своєчасного погашення зобов'язань, а також є висока частка активів, забезпечених позиковими засобами, що тягне за собою певні фінансові ризики.

Апробація вдосконаленої методики оцінки кредитоспроможності позичальника АТ «Сбербанк» на ТОВ «Суми-Атлант» представлена в таблиці 2.10.

Таблиця 2.10 – Удосконалена методика оцінки кредитоспроможності позичальника АТ «Сбербанк» на ТОВ «Суми-Атлант»

Показник	Зміст	Значення 2018 рік	Клас позичальника	Значення 2019 рік	Клас позичальника
K ₁	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,02	3	0,06	2
K ₂	Коефіцієнт покриття	1,58	1	0,78	2
K ₃	Коефіцієнт поточної ліквідності	2,96	1	4,67	1
K ₄	Коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів	0,38	2	0,64	1
K ₅	Рентабельність продажів	0,005	2	0,003	2
K ₆	Норма чистого прибутку	0,004	3	0,002	3
K ₇	Рентабельність сукупного капіталу	0,0039	3	0,001	3

$$S_{2019} = 0,07 * 0,02 + 0,04 * 1,58 + 0,29 * 2,96 + 0,14 * 0,38 + 0,14 * 0,005 + 0,17 * 0,002 + 0,15 * 0,001 = 1,48$$

За вдосконаленою методикою АТ «Сбербанк» за 2019 рік значення показників фінансового стану ТОВ «Суми-Атлант» відноситься до 2-го класу кредитоспроможності і з урахуванням негативної динаміки в 2019 році вказує на погіршення фінансового стану підприємства. Удосконалена методика дозволяє більш точно проводити оцінку кредитоспроможності позичальника, враховуючи більше показників і розподіляючи позичальників по 3 класами кредитоспроможності.

На даному етапі при існуючих умовах функціонування рівень кредитоспроможності ТОВ «Суми-Атлант» низький, оскільки висока ймовірність загрози банкрутства підприємства і високий рівень кредитного ризику для банку.

Для оцінки можливості видачі кредиту для даної організації необхідна додаткова оцінка ймовірності банкрутства і оцінка можливого забезпечення кредиту. Навіть якби кредитний відділ операційного офісу АТ «Сбербанк» не дивлячись на отримані результати оцінки кредитоспроможності організації та аналізу її кредитної історії і ділової репутації прийняв би позитивне рішення, то запропонована методика однозначно показує, що в даному випадку таке рішення спровокує високий рівень ризику. Позитивна репутація організації не змогла б допомогти її фінансовому відновленню, оскільки в даний момент така ймовірність є вкрай низькою.

Отже, в разі прийняття позитивного рішення по кредитній заявці обслуговуючому операційного офісу доведеться витратити додаткові ресурси на здійснення кредитного моніторингу, що призведе до формування більших витрат, ніж отримана вигода від кредиту. Відповідно до цього для позитивного рішення для компанії необхідно надати забезпечення або гарантії.

Вдосконалена методика дозволяє знизити ризик банку при оцінці кредитоспроможності позичальника, а введення ефективної скорингової програми дозволить скоротити час на проведення аналізу кредитоспроможності позичальника.

ВИСНОВКИ

Вдосконалення існуючої методики оцінки кредитоспроможності позичальника в умовах достатньо жорсткої конкурентної боротьби банків між собою є важливою умовою зростання популярності банку у потенційних позичальниках, а також однією із головних цілей функціонування будь-якого комерційного банку – зростання доходності кредитних операцій банку.

У першому розділі роботи розглянуті теоретичні аспекти оцінки кредитоспроможності позичальника комерційного банку. Кредитоспроможність – це спроможність та бажання позичальника своєчасно повернути основний борг по кредиту та сплатити відсотки по ньому у встановлені строки. Оцінка кредитоспроможності позичальника здійснюється кредитними експертами банку на базі ґрунтового аналізу всієї інформації про економічну сторону діяльності позичальника.

Також були розглянуті вітчизняні та зарубіжні методики оцінки кредитоспроможності позичальника, а також виділені переваги та недоліки даних методик. Проаналізувавши закордонні методики оцінки кредитоспроможності позичальника, можна зробити висновок, що практично у всіх методиках використовуються однакові коефіцієнти: абсолютної та поточної ліквідності, при цьому вони мають різну вагу при оцінці кредитоспроможності.

Вітчизняні методики оцінки кредитоспроможності до сих пір більш спрямовані на оцінку кількісних факторів діяльності позичальників. Хоча, останнім часом все частіше комерційні банки використовують методики наближені до західних, що передбачає врахування ділової репутації та детальної оцінки сфери діяльності позичальника, його контрагентів, ринку, потенціалу та загроз подальшого розвитку.

У другому розділі було проведено аналіз банківського сектору України, відповідно до якого було визначено, що кредитування банками має певні проблеми як з боку попиту на кредити, так і з боку їх пропозиції. Вартість кредитування для

українських підприємств обмежує їх можливості до кредитування та стримує розвиток кредитування в країні, особливо на тлі останніх подій, пов'язаних із пандемією Ковід-19. Також обмеженим є пропозиція кредитів для підприємств, оскільки кредитна діяльність виявляється для банків більш ризикованою, ніж, наприклад, інвестиційна, що не спонукає банківські установи збільшувати діяльність саме в цій галузі. Проте, останні роки спостерігається позитивна динаміка щодо кредитної ставки відсотка, що буде стимулювати підприємства реального сектору економіки збільшувати обсяги отриманих кредитів.

Далі була розглянута методика оцінки кредитоспроможності АТ «Сбербанк», а також проведено її порівняння з методиками АТ «Ощадбанк» і Дюрана. Вивчення різних методик дозволило прийти до висновку, що оцінку кредитоспроможності потрібно проводити, аналізуючи поточний фінансовий стан позичальника та можливість мобілізувати свої грошові кошти для розрахунків з кредиторами.

На нашу думку, для того, що сформувати об'єктивне бачення про позичальника потрібно використовувати декілька моделей та методик оцінки та аналізу кредитоспроможності позичальника, так як одна методика може дати неповний або некоректний результат.

Для удосконалення методики АТ «Сбербанку» запропоновані зміни до методики оцінки кредитоспроможності позичальника, що може бути використана в діяльності АТ «Сбербанк». Було запропоновано збільшити кількість коефіцієнтів, що розраховуються, які характеризуються фінансовий стан та зміну ваг показників при проведенні бальної оцінки категорії кредитоспроможності позичальника.

Далі була проведена апробації розглянутих методик та удосконалення методики АТ «Сбербанк» на прикладі аналізу кредитоспроможності ТОВ «Суми-Атлант», за результатами якого дані про його низький рівень фінансового стану підтвердились, а також було встановлено, що у даного позичальника 2 категорія кредитоспроможності.

Таким чином, запропонована методика є доцільною та може використовуватися в практиці кредитної роботи банку. Крім того, з метою забезпечення повернення виданого кредиту та підтримання фінансової стійкості

банку необхідно проведення постійного антикризового моніторингу позичальників та використання ефективної скорингової методики оцінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Терещенко О. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб. *Вісник Національного банку України*, 2012. № 1. С. 26-30.
2. Герасимов Б., Лаута Ю., Герасимова Е. Качество методов оценки кредитоспособности заемщика коммерческого банка. Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. 126 с.
3. Бондаренко Ю. В. Порівняльний аналіз підходів щодо оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи. *Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ*. Серія: Економічні науки, 2012. № 1. С. 18-25.
4. Бланк И. А. Словарь-справочник финансового менеджера. К.: “Ника-Центр”, 2000. 480 с.
5. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета. М.: Финансы и статистика, 2010 (переизд.). 496 с.
6. Петрук О. М., Мошенський С. З., Новак О. С. Банківські операції: навч. посіб. Житомир: ЖДТУ, 2011. 568 с.
7. Вовчак О., Меда Н. Модернізація підходів до оцінки кредитоспроможності позичальників банків. *Вісник НБУ*, 2013. № 12 (грудень). С. 11-15.
8. Берегова Г. І., Лабецька Л. М. Методи аналізу кредитного ризику та побудова моделі оцінки кредитоспроможності позичальника. К.: Регіональна економіка, 2005. № 4. С. 113-122.
9. Владичин У. В. Банківське кредитування: навч. посіб. / за ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. К.: Атіка, 2008. 648 с.
10. Вовк В. Я., Хмеленко О. В. Кредитування і контроль. К.: Знання, 2008. 463 с.

11. Стратегия и тактика антикризисного управления фирмой / под общ. ред. проф., д-ра экон. наук А. П. Градова и проф., д-ра экон. Наук Б. И. Кузина. Санкт-Петербург: Специальная литература, 2002. 510 с.
12. Банковское дело: учебник / под ред. О. И. Лаврушина; 8-е изд.. Москва: Кнорус, 2009. 768 с.
13. Лагутін В. Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посіб.. Київ: Знання, КОО, 2000. 215 с.
14. Фролов С. М. Банківська справа та основи митного регулювання в Україні: теорія і практика: навч. посіб.. Суми: Університетська книга, 2009. С. 94–102.
15. Шеремет А. Д., Негашев Е. В. Методика фінансового аналізу підприємства. М.: ИНФРА-М, 2001. 176 с.
16. Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Положення Національного банку України від 6.07.2000 р. № 279. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0474-00#Text>
17. Банковское дело: учебник / Под ред. В. И. Колесникова; 4-е изд., перераб. и доп.. М.: Финансы и статистика, 2007. 464 с.
18. Банківський менеджмент: навч. посіб. / За ред. О. А. Кириченка. К.: Знання-Прес, 2002. 438 с.
19. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. Львів: Львівська політехніка, 2002. 116 с.
20. Райсберг Б. А., Лозовский Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь / 2-е изд., испр.. М.: ИНФРАМ, 2010. 479 с.
21. Ильясов С. М. Об оценке кредитоспособности банковского заемщика. К.: *Деньги и кредит (рус.)*, 2005. № 9. С. 28-35.
22. Словник-посібник економічних термінів О. М. Дрозд, В. В. Дубічинський, А. С. Д'яков та ін. / за ред. Т.Р. Кияка. К.: Вид. Дім “КМ Academia”, 2010. 264 с.

23. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера Р. С. Дякова, А. В. Бохан, В. М. Горбаль та ін. К.: Міжнародна економічна фундація, 2002. 704 с.
24. Галасюк В., Галасюк В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо?. *Вісник Національного банку України*, 2007. № 5. С. 54-56.
25. Зінченко О. А., Святенко С. В., Марчукова В. С. Узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності категорії «кредитоспроможність». *Економіка. Управління. Інновації*, 2013. № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_23.
26. Поездник А. И. Анализ и внутрибанковский контроль кредитоспособности заемщика: автореф. дис. канд. эконом. Наук. М., 2007. 23 с.
27. Гідулян А. Актуальні питання поліпшення методики оцінки кредитоспроможності позичальників банків України. *Вісник НБУ*, 2012. № 1 (січень). С. 50-53.
28. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент банку: навч. посіб. К.: КНЕУ, 2003. 280 с.
29. Сахарова М. О. К вопросу о кредитоспособности предприятий. *Деньги и кредит*, 2007 (переизд.). № 3. С. 19-26.
30. Хрестинин В. В. Финансовое состояние как фактор кредитоспособности предприятия. *Вестник Московского университета*, 2006. № 6. С. 3-24.
31. Калачиков О. В., Крупко Т. В. Автоматизація процесу оцінки кредитоспроможності підприємства. *Фінанси України*, 2003. № 5.
32. Неволина Е. В. Об оценке кредитоспособности заемщиков. *Деньги и кредит*, 2002. № 10.
33. Прохно Ю. П., Баранов П. П., Лунева Ю. В. Теоретические и практические аспекты оценки предприятия-заёмщика коммерческим банком. *Деньги и кредит*, 2004. № 7. С. 46-50.
34. Шило Ж. С. Проблеми оцінки кредитоспроможності корпоративних клієнтів банку. *Випуск XVII, № 4, Серія: "Зайнятість та соціальна інфраструктура"*. Луцьк: "Надстир'я", 2011. с.154-163.

35. Грошово-кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці: Монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: «Карт-Бланш», 2007. 308 с.
36. Крамаренко Г. О., Чорна О. Є. Фінансовий менеджмент. Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 520 с.
37. Банківський менеджмент: навч. посібн. / За ред. О. А. Кириченка. К.: Знання-Прес, 2002. 438 с.
38. Білик М. Д. Фінансовий аналіз: навч. посібник. – 2-ге вид., без змін. К.: КНЕУ, 2007. 592 с.
39. Банківська енциклопедія / ред. А. М. Мороз. – К. : Ельтон, 2008. – 328 с. – ISBN 5-87272-013-0.
40. Кравченко В. П., Кравченко В. І. Удосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника. *Наукові праці КНТУ Економічні науки*, 2010. № 17. С. 11-15
41. Андрушків Т. Проблеми оцінки кредитоспроможності позичальників в управлінні кредитним ризиком банку. *Світ фінансів*, 2008. № 2(15). С. 113-118
42. Бордюг В. В. Теоретичні основи оцінки кредитоспроможності позичальника банку. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*, 2008. № 3. С. 112-115.
43. Рудченко І. В. Кредитоспроможність позичальників як критерій формування кредитних відносин. *Держава і регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, 2008. № 5. С. 162-166.
44. Кучер С. Л. Сучасні методи оцінки кредитоспроможності позичальника. *Формування ринкових відносин в Україні*, 2003. № 2.
45. Бугель Ю. Основні шляхи вдосконалення сучасних методів оцінки кредитоспроможності позичальника. *Банківська справа*, 2007. № 4. С. 54-59.
46. Остафіль О. Комплексна оцінка кредитоспроможності позичальника як інструмент управління кредитним ризиком банку. *Формування ринкової економіки в Україні*, 2009. № 19. С. 387-396.

47. Потійко Ю. А. Аналіз кредитоспроможності підприємств в умовах ринкових відносин. *Фінанси України*, 2001. № 1. С. 118-123.

48. Чайковський Я. Напрямки вдосконалення методики аналізу кредитоспроможності боржника-юридичної особи. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє*, 2014. № 19 (1). С. 176-188.

49. Давидович І. Д., Ломачинська І. А., Мумладзе А. О. Удосконалення теоретичних підходів до визначення сутності "кредитоспроможність підприємства". *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*, 2016. Т. 21, Вип. 11. С. 83-88.

50. Показники діяльності банків. Офіційний сайт Мінфін [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/banks/stat/2020-11/>

51. Дані статистики фінансового сектору. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial?fbclid=IwAR0_B38R_BKW0ViPZE0RhF6sTKYzOd9xbansV82ynF045cmdPni74KWzZo

ДОДАТОК А

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ

Таблиця А.1 – Систематизація підходів до визначення сутності кредитоспроможності (авторська розробка)

Автор	Визначення
<i>як система умов</i>	
Б. Герасимов [2]	(credit-worthiness) - система умов, що визначають спроможність підприємства залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі у передбачені терміни
Ю.В. Бондаренко [3]	наявність передумов для отримання кредиту та здатність повернути його
І.О. Бланк [4], Я. Соколов [5]	сукупність умов, що окреслюють спроможність підприємства залучати позиковий капітал і повертати його в повному обсязі у визначений термін
<i>як здатність своєчасно та повною мірою розрахуватися за зобов'язаннями</i>	
О. Петрук [6]	здатність своєчасно та повною мірою розрахуватися за зобов'язаннями
О. Вовчак, Н. Меда [7]	здатність позичальника акумулювати грошові потоки, достатні для своєчасного погашення боргових зобов'язань відповідно до заздалегідь узгодженого графіка повернення кредитних коштів і сплати відсотків
Г.І. Берегова [8], У. Владичин [9], В. Вовк [10], А.П. Градов [11], О.І. Лаврушин [12], В.Д. Лагутін [13], С.М. Фролов [14], А. Шеремет [15]	здатність (спроможність чи можливість) позичальника в повній мірі та у визначений строк розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями (застосовуючи лише власні грошові кошти)
<i>як наявність передумов у позичальника отримати і повернути кредит</i>	
Національний банк України [16]	наявність у позичальника (контрагента банку) передумов для проведення кредитної операції та його спроможність повернути борг у повному обсязі та в обумовлені договором строки
В. Колесников [17], О. Кириченко [18], А. Загородній [19], Б. Райсберг [20] С.М. Ільєсов [21], Т. Кияк [22],	наявність передумов у позичальника отримати і повернути кредит
Р. Дякова [23]	сукупність фінансових і матеріальних можливостей одержати і сплатити кредит в установленний термін й у повній сумі

Продовження табл. А.1

Автор	Визначення
<i>як спроможність позичальника розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями</i>	
В. Галасюк [23]	спроможність позичальника за конкретних умов кредитування в повному обсязі й у визначеній кредитною угодою термін розрахуватися за своїми борговими зобов'язаннями виключно грошовими коштами, що генеруються позичальником у ході звичайної діяльності
О. Зінченко, С. Святенко, В. Марчукова [25]	спроможність підприємства-позичальника виконувати в повному обсязі і у визначені кредитною угодою строки розрахунки за своїми власними зобов'язаннями за рахунок наявного фінансово-економічного потенціалу
О.І. Поездник [26]	комплексне поняття, яке характеризує спроможність та готовність позичальника до здійснення кредитної операції, яка оцінюється банком з огляду на фінансовоекономічне становище позичальника та на якість зробленої ним кредитної пропозиції, а також з точки зору прийнятності для банку кредитора кредитного ризику й можливості керувати ним
<i>як спроможність до здійснення кредитної угоди</i>	
А. Гідулян [27]	можливість щодо здійснення угод з надання фінансовою установою кредиту на умовах повернення, строковості та платності або, іншими словами, спроможність до здійснення кредитної угоди
Л.О. Примостка [28]	здатність юридичної чи фізичної особи повністю і в зазначені терміни виконати всі умови кредитної угоди
М. Сахарова [29], В. Хрестинин [30]	фінансово-господарський стан підприємства чи організації, котрий дає впевненість у ефективному використанні позичених коштів, спроможність та готовність позичальника повернути кредит згідно умов договору

ДОДАТОК Б

ПОКАЗНИКИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ

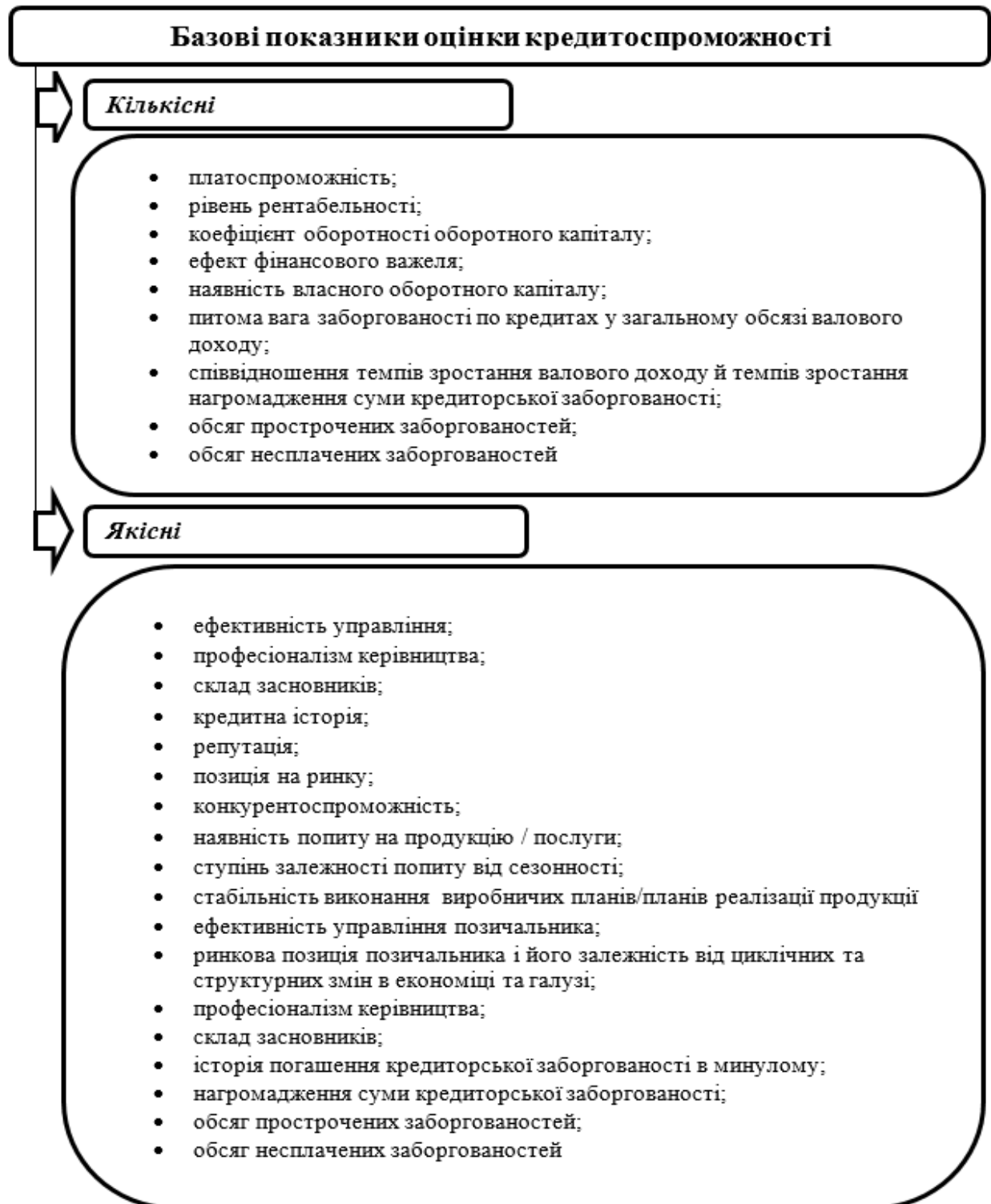

Рисунок Б.1 – Базові показники оцінки кредитоспроможності (складено авторкою на основі робіт [7], [3], [35])

ДОДАТОК В

МЕТОДИ ОЦІНКИ КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ

Таблиця В.1 – Характеристика класів рейтингової оцінки [38]

Клас	Характерні ознаки
«А»	фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень; вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; бездоганна кредитна історія позичальника; можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні
«Б»	ймовірність підтримування фінансова діяльність позичальника на рівні класу «А» протягом тривалого часу є низькою; підприємства, які належать до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності; аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції у його діяльності; недоліки в діяльності мають бути лише потенційними
«В»	фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю; надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені; спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника; забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо
«Г»	фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; імовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею є низькою; проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитом, потрібної документації щодо забезпечення, що свідчить про наявність (схоронність) і його ліквідність тощо
«Д»	фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), ймовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банку практично немає (також належать підприємство, що визнане банкрутом в установленому чинним законодавством порядку)

Таблиця В.2 – Переваги та недоліки підходів до оцінки кредитоспроможності
(складено авторкою на основі робіт [1], [3], [24], [27], [32], [40], [42])

Переваги	Недоліки
<i>Метод фінансових коефіцієнтів</i>	
1) можливість підбору найбільш оптимальних показників для аналізу; 2) можливість самостійного визначення нормативних значень; 3) порівняння результатів аналізу в межах галузі або з аналогічними підприємствами; 4) простота розрахунків; 5) висока точність розрахунків; 6) відсутність суб'єктивного підходу	1) відсутність комплексного підходу в аналізі; 2) варіативність норм і залежність нормативного значення від багатьох чинників; 3) не враховується динамічність показників; 4) результати аналізу актуальні лише на період розрахунків 5) переоцінка ролі кількісних чинників і недооцінка міжособистісних відносин; 6) висока чутливість до викривлення та недостовірності вихідних даних
<i>Метод грошових потоків</i>	
1) дає можливість визначити: 2) зобов'язання, за якими необхідно здійснити оплату у визначений період часу; 3) необхідну суму оплати для виконання зобов'язань у визначений період часу; 4) можливу суму оплати для часткового виконання зобов'язань на основі доступних грошових коштів у визначений період часу; 5) які зобов'язання не можуть бути оплачені у зв'язку з барком коштів; суму надлишку або недостачі грошових коштів	1) поверховість аналізу структури бізнесу позичальника; 2) не завжди дає об'єктивну характеристику фінансового стану позичальника в зв'язку з інфляцією, специфікою діяльності позичальника, залежністю від галузевої приналежності; недостатність чи недостовірність інформації про фінансовий стан, одержуваної від самих компаній-позичальників
<i>Метод рейтингових оцінок</i>	
1) простота розрахунків; 2) можливість у ході аналізу ранжувати підприємства за рейтингом за певним критерієм; 3) існують визначені параметри аналізу; 4) не використовуються великі масиви даних; 5) відсутність суб'єктивного підходу; 6) використання технологій, що оцінюють як кількісні, так і якісні показники діяльності підприємства; 7) можливість урахування всієї сукупності ризиків, пов'язаних із діяльністю позичальника; 8) можливість оцінки ймовірності невиконання позичальником зобов'язань у майбутньому	1) необхідність постійного оновлення інформації відповідно до змін економічного середовища; 2) висока вартість підготовки до аналізу; 3) обмежена інформаційна база; 4) відсутність визначених нормативів показників; 5) суб'єктивізм оцінки рівня менеджменту та якості активів; 6) нечіткість критеріїв під час визначення класів рейтингу позичальника; 7) недоцільність значного ранжирування за класами кредитоспроможності позичальника

Продовження табл. В.2

Переваги	Недоліки
<i>Експертний метод</i>	
1) отримані результати оцінки дозволяють визначити перспективний рівень кредитоспроможності клієнта за основними її характеристиками	1) необхідність залучення кількох експертів; 2) висока ймовірність отримання суб'єктивних результатів; 3) не проводиться оцінка фінансового стану підприємства
<i>Метод дискримінантних показників</i>	
1) відсутність суб'єктивного підходу; 2) точність; 3) підвищений ступінь обґрунтованості; 4) відсутня необхідність у значному обсязі статистичних даних для обробки	1) передбачає оцінку ймовірності банкрутства підприємства, а не можливості повернення боргу; 2) проблематичність пошуку достатньої кількості збанкрутілих підприємств усередині галузі для розрахунку коефіцієнта регресії; 3) емпіричний характер визначення параметрів та значення вільного члена дискримінантної функції
<i>Комплексний метод (Правило «5С», CAMELS, CAMPARI, COPF, PARSER)</i>	
1) мінімізація витрат праці, суттєво зменшуючи за рахунок цього рівень операційних банківських витрат, пов'язаних з кредитною діяльністю; 2) використання кількісних та якісних характеристик позичальника; 3) скорочення часу аналізу кредитних заявок і бізнес-планів та строків прийняття кредиторами рішення щодо надання кредиту	1) бальні системи повинні бути статистично ретельно вивірені; 2) висока вартість підготовки аналізу; 3) обмеженість інформаційної бази; 4) стандартний характер цих моделей не передбачає врахування специфічних особливостей окремих позичальників
<i>Моделі Альтмана, Чессера, Бівера</i>	
1) класичність; 2) широку вживаність; 3) об'єктивність 4) відсутність суб'єктивного підходу; 5) точність	1) потребують наявності значного масиву вихідних даних; 2) не враховують якісні чинники кредитоспроможності та умов кредитування; 3) незастосовні до умов української економіки; 4) складності при інтерпретації інтегрального показника ймовірності банкрутства

ДОДАТОК Г
БАЛАНС (ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН) ТОВ «СУМИ-АТЛАНТ»

Таблиця Г.1 – Баланс (звіт про фінансовий стан) ТОВ «Суми-Атлант» за 2015-2019 рр., тис. грн.

Актив	Код рядка	2015	2016	2017	2018	2019
I. Необоротні активи						
Нематеріальні активи	1000					
первісна вартість	1001	30	36	69	215	215
накопичена амортизація	1002	4	5	8	36	75
Незавершені капітальні інвестиції	1005	-	-	-	1920	7570
Основні засоби	1010					
первісна вартість	1011	23050	27771	29288	31686	54153
знос	1012	4207	5069	9509	13394	24094
Інвестиційна нерухомість	1015	-	-	-	-	-
Довгострокові біологічні активи	1020	-	-	-	-	-
Довгострокові фінансові інвестиції:	1030	-	-	-	-	-
інші фінансові інвестиції	1035	-	-	-	-	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	-	-	-	-	-
Відстрочені податкові активи	1045	-	-	-	-	-
Інші необоротні активи	1090	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	1095	18868	22733	19840	20391	37769
II. Оборотні активи						
Запаси	1100	4969	5987	10083	20938	21108
Поточні біологічні активи	1110	-	-	-	-	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	2012	2424	1413	2591	7959
Дебіторська заборгованість за розрахунками:						
за виданими авансами	1130	1065	1283	2083	1715	3808

Продовження таблиці Г.1

Актив	Код рядка	2015	2016	2017	2018	2019
з бюджетом	1135	2414	2908	2436	3867	7293
у тому числі з податку на прибуток	1136	-	-	-	-	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	14	17	1	-	-
Поточні фінансові інвестиції	1160	-	-	-	-	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	281	338	477	701	973
Витрати майбутніх періодів	1170	3	4	6	5	5
Інші оборотні активи	1190	54	65	5	736	41
Усього за розділом II	1195	10812	13026	16504	30553	41187
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200	-	-	-	-	-
Баланс	1300	32465	39115	42150	56255	85041
Пасив	Код рядка	2014	2015	2016	2017	2018
I. Власний капітал						
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	1038	1251	2451	3201	4201
Капітал у дооцінках	1405	-	-	-	-	-
Додатковий капітал	1410	-	-	-	-	-
Резервний капітал	1415	-	-	-	-	-
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	4480	5397	15078	24443	34964
Неоплачений капітал	1425	-	-	-	-	-
Вилучений капітал	1430	-	-	-	-	-
Усього за розділом I	1495	5518	6648	17529	27644	39165
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення						
Відстрочені податкові зобов'язання	1500	-	-	-	-	-
Довгострокові кредити банків	1510	13040	15711	11693	7074	22218
Інші довгострокові зобов'язання	1515	-	-	-	-	-
Довгострокові забезпечення	1520	-	-	-	-	-
Цільове фінансування	1525	-	-	-	-	-
Усього за розділом II	1595	13040	15711	11693	7074	22218

Продовження таблиці Г.1

Актив	Код рядка	2015	2016	2017	2018	2019
III. Поточні зобов'язання і забезпечення						
Короткострокові кредити банків	1600	7053	8497	4546	8819	11633
Поточна кредиторська заборгованість за:						
довгостроковими зобов'язаннями	1610	-	-	-	-	-
товари, роботи, послуги	1615	6650	8012	8116	12344	10549
розрахунками з бюджетом	1620	-	-	-	-	-
у тому числі з податку на прибуток	1621	-	-	-	-	-
розрахунками зі страхування	1625	-	-	-	-	-
розрахунками з оплати праці	1630	-	-	-	-	-
Поточні забезпечення	1660	188	227	225	354	1084
Доходи майбутніх періодів	1665	-	-	-	-	-
Інші поточні зобов'язання	1690	17	20	41	20	392
Усього за розділом III	1695	13907	16756	12928	21537	23658
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття	1700	-	-	-	-	-
Баланс	1900	32465	39115	42150	56255	85041

ДОДАТОК Д
ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ (ЗВІТ ПРО СУКУПНИЙ ДОХІД)
ТОВ «СУМИ-АТЛАНТ»

Таблиця Д.1 – Звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) ТОВ «Суми-Атлант» за 2015-2019 рр., тис. грн.

Стаття	Код рядка	Рік				
		2015	2016	2017	2018	2019
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	48331	58230	59275	75232	104445
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	35502	42774	37525	56385	86726
Валовий:						
прибуток	2090	54615	65801	67940	84722	117386
збиток	2095	-	-	-	-	-
Інші операційні доходи	2120	20898	25178	5575	15917	22774
Адміністративні витрати	2130	2320	2795	3121	3850	2865
Витрати на збут	2150	3059	3685	2360	3888	3185
Інші операційні витрати	2180	27187	32756	9797	14698	16601
Фінансовий результат від операційної діяльності:						
прибуток	2190	-	-	9675	9365	9365
збиток	2195	248	299	-	-	-
Дохід від участі в капіталі	2200	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	2220	-	-	-	1234	11
Інші доходи	2240	35	42	224	184	11
Фінансові витрати	2250	-	-	12	1473	2543
Втрати від участі в капіталі	2255	-	-	-	-	-
Інші витрати	2270	71	86	870	146	900
Фінансовий результат до оподаткування:						
прибуток	2290	1124	1354	11389	12127	14421
збиток	2295	-	-	-	-	-

Продовження таблиці Д.1

Стаття	Код рядка	Рік				
		2015	2016	2017	2018	2019
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	1372	1653	1714	2762	3916
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	-	-	-	-
Чистий фінансовий результат:		-	-	-	-	-
прибуток	2350	0	-	9681	9365	10521
збиток	2355	248	299	-	-	-

III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Стаття	Код рядка	Рік				
		2015	2016	2017	2018	2019
Матеріальні затрати	2500	31297	37707	39122	52065	71461
Витрати на оплату праці	2505	2054	2475	1762	3134	4787
Відрахування на соціальні заходи	2510	756	911	677	1161	1811
Амортизація	2515	2034	2450	4478	3890	10808
Інші операційні витрати	2520	33237	40044	6764	18571	3909
Разом	2550	69377	83587	52803	78821	92776